

บทที่ 4

ความแตกแยกและความเป็นเอกภาพซึ่งนำไปสู่การปรามปรามในที่สุด

พ.ศ. 2515 - 2519

พ.ศ. 2515-2519 เป็นช่วงเวลาที่มีการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษามากที่สุด ทั้งผลประโยชน์ของกลุ่ม ของสถาบัน และสังคมส่วนรวม จนกระทั่งมีคำกล่าวว่าเป็น "ยุคทองของขบวนการนิสิตนักศึกษา" และเป็นระยะเวลาที่มีเสรีภาพทางการเมืองมากที่สุด นับเป็นช่วงเวลาของ "ประชาธิปไตยเบ่งบาน" และในเวลาเดียวกันนี้นิสิตนักศึกษาไทยก็ได้แสดงพลังให้เป็นที่เลื่องลือออกไปทั่วโลก เมื่อสามารถร่วมกับประชาชนขับไล่ผู้นำรัฐบาลเผด็จการออกไปนอกประเทศได้เป็นผลสำเร็จ เมื่อวันที่ 14-15 ตุลาคม 2516 แต่หลังจากนั้นนิสิตนักศึกษาก็มีโอกาสดำเนินการทางสังคมและการเมืองในเวลาอันสั้น จนกระทั่งถูกปรามปรามในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2516⁹ ซึ่งเป็นความวิปโยคของคนไทยทั้งชาติ

เนื่องจากการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาช่วงก่อนและภายหลัง "เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516" มีความแตกต่างกันชัดเจน ดังนั้นจึงแยกหัวข้อในการศึกษาในบทนี้ ดังต่อไปนี้

การเคลื่อนไหวก่อนเหตุการณ์ "14 ตุลาคม 2516"

- ก. สภาพทั่วไปและลักษณะการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษา
- ข. การขยายบทบาทขององค์กรนำกับการเริ่มต้นของความขัดแย้ง
- ค. พลังนิสิตนักศึกษาเป็นความหวังของประชาชน

การเคลื่อนไหวภายหลังเหตุการณ์ "14 ตุลาคม 2516"

- ก. สภาพปัญหาบทบาทของนิสิตนักศึกษา
- ข. ความแตกแยกและความเป็นเอกภาพขององค์กรนำ
- ค. การใช้ความรุนแรงและการปรามปรามในที่สุด

การเคลื่อนไหวก่อนเหตุการณ์ "14 ตุลาคม 2516"

ในช่วงปลายยุคที่ผ่านมานี้ นิสิตนักศึกษาเริ่มมีการเคลื่อนไหวด้านแนวความคิดทางการเมืองเพิ่มขึ้นตามลำดับ และให้แสดงออกถึงความหมกหมองกับสภาพสังคม พอมาถึงยุคนี้บทบาทของนิสิตนักศึกษาจึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับสังคมส่วนรวมมากขึ้น ดังจะศึกษารายละเอียดต่อไปนี้

ก. สภาพทั่วไปและการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษา

การเกิดกลุ่มอิสระมากมายหลายกลุ่มในมหาวิทยาลัย ได้ทำให้กระแสความคิดคัดค้านกิจกรรมไร้สาระและฟุ่มเฟือยปรากฏชัดเจนนมากขึ้น และส่งผลต่อนิสิตนักศึกษาในวงกว้างได้เริ่มตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ อย่างจริงจัง การเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาในประเด็นด้านการเรียนการสอนลดลง จะมีอยู่บ้างก็คือ การประท้วงของนิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เรียกร้องให้ยกเลิกการวัดผลระบบหน่วยกิตในวันที่ 3-8 กุมภาพันธ์ 2515 สำหรับความขัดแย้งกับฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัยนั้นมีปรากฏหลายครั้ง เช่นนักศึกษาคณะวิศวกรรมศาสตร์ประท้วงผู้บริหารกรณีสั่งพักการเรียนนักศึกษา 5 คน ในข้อหาอุยงให้มีการเดินขบวนขับไล่อธิการบดี เมื่อวันที่ 25-26 มกราคม 2516 หรือที่วิทยาลัยครูอุดรธานี ก็มีการเดินขบวนขับไล่ผู้อำนวยการ เป็นต้น

นิสิตนักศึกษาที่สนใจทางการเมืองเพิ่มจำนวนขึ้นตามลำดับ และขณะเดียวกันก็ได้พัฒนาแนวความคิดไปสู่การใช้พลัง การเรียกร้อง หรือการต่อสู้เพื่อแสวงหาคณะใหม่ ๆ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในกลุ่มนิสิตนักศึกษาจากการประนีประนอมไปสู่การใช้อำนาจมากยิ่งขึ้น ตลอดจนการมองผู้บริหารว่าขาดคุณธรรม ดังนั้นจึงล้มเลิกความคิดที่จะฝากความหวังไว้กับผู้บริหารอีกต่อไป ดังข้อเขียนที่ว่า ". . . การยินยอมอ่อนข้อให้แก่ผู้ที่เรียกร้องทางเสรีภาพ ย่อมเกิดจากการคั่นร่นต่อสู้อย่างจริงจัง ถ้าไม่มีการต่อสู้คั่นร่นก็ไม่มีการก้าวหน้า ผู้ที่อ้างว่ารักเสรีภาพ แต่ไม่เห็นด้วยกับความวุ่นวายก็คือพวกที่หวังผลโดยไม่หว่านพืช" (อ้างถึงในวิสา คัญทัพ 2517 : 37) หรือ ". . . สำหรับคนหนุ่มสาวอย่างเรา เก็บความเป็นกลางไว้ใช้ในยามประเทศสงบสุขร่มเย็นเอื้อ และขอให้เราวิ่งไปข้างหน้าด้วยกัน-เพื่อโลกเก่า ๆ มันจะได้อยู่ข้างหลัง . . ." (อ้างถึงในวิสา 2517 : 4)

การเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาจึงเป็นการใช้พลังกลุ่มเป็นเครื่องต่อรองเรียกร้องในสิ่งที่ต้องการ จนกระทั่งมีผู้กล่าวว่าในยุค "เราจะผ่าข้ามไป" ซึ่งเป็นการพัฒนาต่อมาจาก "ยุคแสวงหา" และยุค "เราจะไปทางไหนกัน" ซึ่งสามารถแยกประเด็นการเคลื่อนไหวได้ 2 ลักษณะ คือ

1. การเคลื่อนไหวเพื่อรณรงค์ให้แก่ปัญหาของชาติ

สังคมไทยภายหลังการพัฒนาประเทศนั้นเต็มไปด้วยปัญหาความขัดแย้ง ดังที่เสนห์ จามริก กล่าวว่า ". . . ทำให้สังคมไทยเข้าสู่สภาพแวดล้อมใหม่ ซึ่งอาชีพการงานและผลประโยชน์แบ่งแยกแตกต่างกันออกไป ก่อให้เกิดพลังและปัญหาขัดแย้งทางเศรษฐกิจและสังคมใหม่ ๆ อันนับวันจะทวีขึ้น" (2517 : 167) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทางด้านเศรษฐกิจนั้น ได้เกิดปัญหาที่มองเห็นได้ชัดอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน เช่น ปัญหาของแพง ปัญหาการขาดแคลนข้าวสารและน้ำตาลจนกระทั่งต้องเข้าแถวรอซื้อข้าวสาร ซึ่งเป็นเรื่องประหลาดมากในประเทศที่เคยเชื่อกันว่ามีความอุดมสมบูรณ์ในผลิตภัณฑ์นี้ (มรว.พทุทธิสาร ชุมพล 2517 : 150) ตลอดจนปัญหาการขาดดุลการค้ากับประเทศญี่ปุ่น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับการวิจารณ์อย่างมากในหมู่คนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อสุชาติ สวัสดิ์ศรี ได้จัดทำหนังสือ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับภัยเหลือ ในปี พ.ศ. 2515 บทความที่ให้ข้อมูลเป็นหลักฐานทางวิชาการแสดงให้เห็นถึงภาวะการลงทุนของญี่ปุ่นในประเทศไทย และการขาดดุลการค้าที่ไทยมีต่อญี่ปุ่น แสดงถึงความเสียหายเปรียบทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจน .

ธีรยุทธ บุญมี ซึ่งได้รับอิทธิพลจากกระแสการคัดค้านความฟุ่มเฟือยในมหาวิทยาลัยของนิสิตนักศึกษาที่ก้าวหน้ายุคนั้น จึงได้เคลื่อนไหวเพื่อรณรงค์ให้คนรู้จักประหยัดด้วยการใช้สินค้าไทยฝักดิบ เป็นชาวกรีกโครม และได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มบุคคลแทบทุกฝ่าย หลังจากประสบความสำเร็จในการเคลื่อนไหวครั้งแรก เมื่อขึ้นดำรงตำแหน่งเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในปี พ.ศ. 2515 ในขณะที่ประเทศไทยกำลังจะเปิดเจรจการค้ากับญี่ปุ่น และช่วงนั้นญี่ปุ่นกำลังขยายตัวทางเศรษฐกิจ ". . . การเอาโรคเอาเปรียบและการเข้ามาแทรกแซงทางเศรษฐกิจจึงเข้ามาอย่างโจ่งแจ้ง" (ธีรยุทธ บุญมี 2528 : 49) ธีรยุทธ ก็ได้จับประเด็นเคลื่อนไหวต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในเวลาต่อมา โดยการจัดสัปดาห์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น 20-26 พฤศจิกายน 2515 การต่อต้านเริ่มจาก การออกแถลงการณ์ชี้แจง

ถึงความได้เปรียบทางดุลย์การค้าของญี่ปุ่นที่มีต่อประเทศไทย และพฤติกรรมกการเอาเปรียบทางการค้า จนกระทั่งเรียกประเทศญี่ปุ่นว่าเป็น "สัคว์เศรษฐกิจ" ตลอดจนออกหนังสือ ปิดโปสเตอร์ตามย่านการค้าทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ปิดท้ายด้วยการเดินขบวน

ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ได้แสดงออกถึงท่าทีต่อปัญหาการเสียเปรียบทางการค้าต่อประเทศญี่ปุ่น เอาไว้ในบทนำของหนังสือ "สัคว์ที่ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น" เอาไว้ว่า

. . . มันเป็นภาวะที่สที่สุดแสนจะทันทานที่เรานิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย จะทนพฤติกรรมของญี่ปุ่นเพื่อนบ้านเรา ที่เข้ามาถล่มถ้ยและตักตวงผลประโยชน์ตนสู่ประเทศเขาอย่างไร่างอวย . . . สัคว์ที่กดซื้อสินค้าญี่ปุ่นเป็นวิธีการเบื้องต้นที่เราจัดให้มีขึ้น หวังจะเตือนญี่ปุ่นให้สำนึกว่า เราไม่พอใจต่อพฤติกรรมเช่นนี้ เราไม่ต้องการใช้วิธีรุนแรงกับต่างชาติ . . . แต่ถ้าหากญี่ปุ่นยังทำเป็นทองไม่รู้ร้อน ไม่สนใจที่จะปรับปรุงแก้ไขการกระทำบางอย่างให้ดีขึ้น เราก็ก็น่าจะรับรองได้ว่า จะมีอะไรเกิดขึ้นอีก . . . (อ้างถึงในอนันต์ เสนาพันธ์ พ.ศ.ศ. 2516 . 57)

การเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาในภาวะที่ประเทศกำลังประสบปัญหาทาง เศรษฐกิจ นี้ ถึงแม้จะมีเป้าหมายเพื่อสร้างสำนึกของคนไทยให้รู้จักประหยัดและลดการใช้สินค้าต่างชาติ แต่ในเวลาเดียวกันก็ส่งผลกระทบต่อประเทศญี่ปุ่น และรัฐบาลไทย ดังที่ มรว.พทุทธิสาน ชุมพลสรุปเอาไว้ว่า

. . . การรณรงค์ของ สท. (ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา) เป็นการฉวยช่วงโอกาสที่ไทยกำลังเจอจาเรื่องการค้ากับญี่ปุ่น ทำให้ดูเหมือนว่านักศึกษากำลังช่วยรัฐบาล แต่อันที่จริงธีรยุทธ เองในขณะนั้นก็ได้วิพากษ์วิจารณ์ข้อหวัดต่าง ๆ ในนโยบายส่งเสริมการลงทุนของรัฐบาลว่า ไม่เห็นการสนับสนุนอุตสาหกรรมเกษตรและการส่งออก และเก็บภาษีสินค้าเข้าจากญี่ปุ่นไม่สูงพอ . . . เชื่อมโยงให้เห็นถึงความเกี่ยวพันระหว่างผู้ใหญ่ในวงการรัฐบาลกับผลประโยชน์ของญี่ปุ่น" (2528 : 64-65)

ช่วยประเด็นการเคลื่อนไหวที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่ประเทศชาติประสบอยู่ นิสิตนักศึกษาจึงได้รับแรงหนุนจากหลาย ฝ่าย ทำให้การเริ่มต้นเพื่อมีบทบาทต่อสังคมร่วมกันของนิสิตนักศึกษาต่างสถาบัน ที่มีการวางแผนและกำหนดขั้นตอนอย่างเป็นระบบ ประสบความสำเร็จอย่างงดงาม และทำให้นิสิตนักศึกษาเริ่มเรียนรู้ที่จะใช้พลังของกลุ่มในการเรียกร้องมากขึ้น

✓ 2. การเคลื่อนไหวเพื่อความถูกต้องเป็นธรรม

นิสิตนักศึกษาชั้นเริ่มบทบาทด้วยจุดยืนของความรักชาติ และก็ได้พากันไปถึงนโยบายของรัฐบาล แต่ต่อมารัฐบาลได้กลายเป็นเป้าหมายที่ถูกลิขิตนักศึกษาโจมตีทั้งโดยตรงและทางอ้อมมากที่สุด นับว่าได้สร้างความสิ้นสะเทือนต่อเสถียรภาพของรัฐบาลพอสมควรทีเดียว นับตั้งแต่การเดินขบวนคัดค้านประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2515 ที่ให้อำนาจฝ่ายบริหารมาแทรกแซงฝ่ายตุลาการ นับตั้งแต่การแต่งตั้ง การถอดถอน การเลื่อนชั้น และเงินเดือน และการส่งไปช่วยราชการในตำแหน่งราชการตุลาการอื่นชั่วคราว การประท้วงเริ่มจากนักศึกษาจากกลุ่มอิสระ และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เดินขบวนไปชักชวนนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและนักชุมนุมกันที่สนามหลวง และเคลื่อนขบวนต่อไปที่กระทรวงยุติธรรม การประท้วงเกิดจากการที่นิสิตนักศึกษามองเห็นว่า ความถูกต้องเป็นธรรมที่มีเหลือเพียงเฉพาะวงการตุลาการ กำลังจะถูกครอบงำและรวมอำนาจจากฝ่ายรัฐบาล จึงปรากฏมีการตะโกนร้องว่า "ตราชฎกเหยียมนยา" จากนิสิตนักศึกษาจำนวนมาก มีการอภิปรายโจมตีรัฐบาลด้วยถ้อยคำรุนแรง เผด็จรื้อ นับเป็นการท้าทายอำนาจการปฏิบัติของรัฐบาลโดยตรงทีเดียว ถึงแถลงการณ์ฉบับหนึ่ง ของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาในการประท้วงครั้งนั้นว่า

. . . ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 มีสาระสำคัญที่บั่นทอน ตีครอนความเป็นอิสระเสรีในขบวนการยุติธรรม นั่นคือตราชฎกแห่งความเที่ยงธรรมจะต้องถูกเหยียมนยา และโอนเอาไปตามกระแสอำนาจของผู้ยึดครองประเทศในที่สุด แล้วประชาชนจะร่วมมือเป็นสุขอย่างไร . . . อะไรจะเป็นหลักประกันในความเป็นสุจริตชนของเรา . . . เพื่อนนักศึกษา และประชาชนที่รักทุกท่าน ชะตากรรมของประเทศอยู่ในความรับผิดชอบของเรามีใช่หรือ สัตว์การเมืองภายในประเทศเป็นภัยร้ายแรงต่อเรา ไม่แพ้สัตว์เศรษฐกิจจากต่างประเทศเช่นเดียวกับ . . . ธงไทยผืนสุดท้าย ที่จะอวดอ้างแก่ชาวโลกได้ ก็ต้องหักสะบั้นลงด้วยประกาศฉบับนี้ . . . พวกเขานำอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารและทะเลหลวงแหลกมาแล้ว ยังคงจะมาดึงเอาอำนาจตุลาการไปเหยียมนยาให้มัวหมองอีก . . . (อ้างถึงในสุชาติ สวัสดิ์ศรี 2516 : 32)

การเคลื่อนไหวครั้งนี้เป็นการประท้วงข้ามวันข้ามคืนเป็นครั้งแรก และในที่สุดรัฐบาลต้องยินยอมยกเลิกประกาศคณะปฏิวัติฉบับดังกล่าว

ภายหลังจากนั้นนิสิตนักศึกษามีการเคลื่อนไหวทางด้านความคิดแพร่หลายมากขึ้น แสดงออกถึงความต้องการการปกครองที่มีกฎเกณฑ์ ความเสมอภาคในสายตาของกฎหมาย

และการปกครอง โดยมีรัฐธรรมนูญ และการใช้กฎหมายแทนความต้องการของบุคคลหรือการ
เล่นพรรคเล่นพวก (มรว.พฤษนิศาน ชุมพล 2528 : 65) หนังสือของนิสิตนักศึกษาโจมตี
รัฐบาลมากยิ่งขึ้น เช่นหนังสือใคร ฉบับนิสิตนักศึกษา มีบทความกล่าวถึง "คลื่นแห่งเสรีภาพที่มุ่ง
ทำลายผู้มีอำนาจบาปใหญ่ และนักศึกษาได้เริ่มมองเห็นว่า พวกเขาจะต้องมีบทบาทเป็นหัวหอก
นำประชาชนต่อต้านรัฐบาล" (อ้างถึงใน มรว.พฤษนิศาน 2528 : 65)

และแล้วนิสิตนักศึกษาก็ได้แสดงบทบาทอีกครั้ง ในวันที่ 21-22 มิถุนายน พ.ศ. 2516
เมื่ออธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหงสั่งลบชื่อนักศึกษา 9 คน ออกจากทะเบียนนักศึกษา ประกอบด้วย
ด้วย แสง รุ่งนรินทร์กุล วันชัย แซ่เตี่ยว บุญส่ง ชเลทร วิสา คัญทัพ สมพงษ์ สระแก้ว
สุเมธ สุวิยเสถียร ชานี ศักดิ์เศรษฐ ประเคิม คำรงค์เจริญ และกุลปราวณี เมฆศรีสวัสดิ์
ซึ่งเป็นสมาชิกชมรมคนรุ่นใหม่ทั้งสิ้น

การลบชื่อกดังกล่าวเนื่องจาก นิสิตนักศึกษาทั้ง 9 คน ได้จัดทำหนังสือ "มหาวิทยาลัย
ที่ยังไม่มีคำตอบ" และมีข้อเขียนตอนหนึ่งที่ทำให้ถูกพิจารณาโทษ มีข้อความว่า

สภาสัตว์ป่าแห่งทุ่งใหญ่

มีมติให้ต่ออายุสัตว์ป่าอีก 1 ปี

เนื่องจากสถานการณ์ภายในและภายนอก

เป็นที่ไม่น่าไว้วางใจ

เป็นข้อเขียนที่มีลักษณะเสียดสีนายตำรวจ ทหารชั้นผู้ใหญ่และจอมพลประภาส
จารุเสถียร ในกรณีที่นายทหารนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ร่วมกับคารานักร้องเคินทางโดยเสลิกอบเตอร์
ไปล่าสัตว์ที่วนอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ซึ่งเป็นเขปป่าสงวน และเสลิกอบเตอร์ตกสูญเสียเงิน
ของแผ่นดินจำนวนมหาศาล เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2516 แต่รัฐบาลกลับให้เหตุผลว่า
ได้ให้ข้าราชการ ทหาร ตำรวจดังกล่าวเคินทางไปสอคแนมคอมมิวนิสต์ แถบจังหวัดกาญจนบุรี
จนกระทั่งได้มีนิสิตนักศึกษาจากกลุ่มหนึ่งจัดพิมพ์หนังสือ "ความลับจากทุ่งใหญ่" ออกจำหน่าย เบ็ด
เผยข้อเท็จจริง และจากกรณีนี้สภากลาโหมมีมติให้ต่ออายุราชการจอมพลประภาส จารุเสถียร
อีก 1 ปี ความไม่พอใจดังกล่าวได้แสดงออกด้วยข้อความประชดประชัน 4 บรรทัดดังกล่าว

คร.ศักดิ์ ผาสุขนิรันดร์ ได้ตั้งข้อกล่าวหา นักศึกษาที่จัดทำหนังสือว่า 1) ตั้งชมรม โดยไม่ได้รับอนุญาตจากมหาวิทยาลัย 2) ใช้สถานที่มหาวิทยาลัยเป็นที่ชุมนุมเป็นครั้งคราวโดย พลังการ 3) เขียนหนังสือก้าวร้าวผู้อื่นด้วยถ้อยคำหยาบคาย 4) กล่าวถึงมหาวิทยาลัยรามคำแหง ในทางที่ทำให้ผู้อื่นเกลียดชัง 5) ทำพินัยศึกษาที่ตั้งหน้าแล้วเรียนว่าเป็นคนเห็นแก่ตัว (อ้างถึง ใน อนันต์ เสนาจันทร์ พตท.และคณะ 2516 : 62)

แต่นิสิตนักศึกษาเห็นว่า คร.ศักดิ์ ผาสุขนิรันดร์ กระทำการโดยโหด โมหะจริต ขาดเมตตาธรรมเป็นเผด็จการทางความคิด จำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมประกอบกับเหตุผล เกรงว่าสองจอมพลจะโกรธ และจะไม่ยอมให้ งบประมาณสนับสนุนมหาวิทยาลัย (วิสา คัญทัพ 2517 : 50) ซึ่งอาจมองได้ว่าเป็นการ ประจบเอาใจนักการเมืองที่มีอำนาจมากกว่าจะคำนึงถึงความถูกต้อง ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา เป็นผู้ดำเนินการเคลื่อนไหว จึงได้นำชุมนุมที่พบวงมหาวิทยาลัย ออกแถลงการณ์โจมตีคร.ศักดิ์ ผาสุขนิรันดร์ มีคนมาร่วมจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรัฐบาลสั่งปิดมหาวิทยาลัยใน เขตกรุงเทพฯ คนยิ่งเพิ่มมากขึ้น ขบวนการนิสิตนักศึกษาเคลื่อนไปชุมนุมต่อที่บริเวณอนุสาวรีย์ ประชาธิปไตย เป็นครั้งแรกของการประท้วงที่มีการยึดถนนและเป็นการรวมพลังครั้งใหญ่ก่อน เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ออกแถลงการณ์ความตอนหนึ่ง กล่าวว่า

. . . เหตุการณ์นี้สูงน้ให้เราเห็นว่า เราถูกปกครองโดยทรราชย์ เข้ากดขี่รังแกเรา ลูกหลานของเรา เราต้องอดข้าว . . . เสียงเรียกร้องของเราไม่เคยมีใครสนใจฟัง เรา ถูกปิดล้อมด้วยกำลังตำรวจ มันบอกว่าจะให้ลูกหลานของท่านอดข้าวอดน้ำ แล้วเดินมาสู่ปาก กระบอกปืนของมันเป็นเอง . . . เราเป็นเพียงมคปลวกที่ไร้ค่า . . . เราไม่มีทางอื่นให้ เลือกอีกแล้ว นิสิต นักศึกษา ประชาชนต้องร่วมกันต่อสู้ . . . (อ้างถึงใน อนันต์ พตท. 2516 : 66)

การเดินขบวนครั้งนั้นนอกจากจะโจมตีอธิการบดีรามคำแหงแล้ว ยังได้อภิปรายถึง เรื่องความเดือดร้อนของประชาชนต่าง ๆ เช่นปัญหาข้าวแพง จนกระทั่งบานปลายไปถึงการ ทวงรัฐธรรมนูญคืนจากรัฐบาล ผลจากการเดินขบวนก็คือ นักศึกษากว่า 9 คน ได้กลับเข้า เรียนตามปกติ คร.ศักดิ์ ผาสุขนิรันดร์ ลาออกจากตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัย รามคำแหง และรัฐบาลสัญญาว่าจะให้รัฐธรรมนูญโดยเร็วที่สุด ก่อนการประท้วงจะสิ้นสุด ลงอิทธิพล บุญมี เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ขึ้นประกาศว่า "อีกหกเดือนข้างหน้า

เราจะมาพบกันอีกเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญ" (ประสาร มฤคพิทักษ์ 2526 : 6) การประท้วงครั้งนี้จึงเป็นสัญญาณร่วมกันในการที่จะต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในครั้งต่อไป

จะเห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวในระยะหลังไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนไหวทางความคิดหรือการใช้พลังมักจะมุ่งเป้าหมายการโจมตีไปที่รัฐบาล ในความเป็นเผด็จการ การปิดกั้นสิทธิเสรีภาพ ความพยายามที่จะยึดครองอำนาจอย่างไม่เป็นธรรม ตลอดจนถึงการปกป้องรักษาพรรคในกลุ่มของตนเองโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง เป็นการให้อภิสิทธิ์กับคนใกล้ชิด ปัญหาที่เกิดขึ้นในระยะนี้เป็นการเริ่มต้นของผู้มีอำนาจทั้งสิ้น และเกิดขึ้นบ่อยครั้งในเวลาไม่ห่างกันมากนัก แม้กระทั่งครั้งสุดท้าย ก่อนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ รัฐบาลก็ได้แสดงออกถึงการก้าวถ่างงานบริหารด้านวิชาการของมหาวิทยาลัย และจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสวงหาความรู้ "ด้วยการประกาศห้ามบุคคลภายนอกเข้าไปอภิปรายในมหาวิทยาลัย" คำสั่งดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเห็นแก่เผด็จการด้านความคิดอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประกาศใช้คำสั่งดังกล่าวกับมหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษาชั้นสูงที่ควรได้รับหลักประกันในการแสวงหาสิ่งจะในทุกทาง การเคลื่อนไหวครั้งนี้ดำเนินการโดยกลุ่มอิสระแต่เพียงลำพัง ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาไม่ได้เข้าร่วมการประท้วงด้วย ทำให้การเคลื่อนไหวไม่มีพลังเท่าที่ควร แม้จะไม่มีข้อยุติให้ชัดเจน แต่มหาวิทยาลัยก็ได้ปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าว ยังมีบุคคลภายนอกเข้าร่วมการอภิปรายในมหาวิทยาลัยเช่นที่ผ่านมา (วิสา คัญทัพ 2517 : 57-58) และรัฐบาลก็ไม่สามารถดำเนินการอะไรได้ แสดงถึงความอ่อนแอที่เกิดขึ้นภายในคณะรัฐบาลเช่นเดียวกัน

นิสิตนักศึกษาในยุคสมัยนี้ จึงเป็นกลุ่มคนที่เริ่มตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพของตนและคืนวันที่จะรักษาหรือต่อสู้เพื่อทวงเอาสิทธิเสรีภาพเหล่านั้นกลับคืนมา และโดยที่อำนาจการบริหารรวมศูนย์อยู่ที่รัฐบาล ดังนั้นจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะมีการปะทะโจมตีกับอำนาจของรัฐโดยตรง

✓ ข. การขยายบทบาทขององค์กรนำกับการเริ่มต้นของความขัดแย้ง

องค์กรนำของนิสิตนักศึกษายุคนี้เป็นการพัฒนาองค์กร เดิมให้มีบทบาทเป็นที่ยอมรับกันมากขึ้น ทั้งองค์กรที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ สำหรับคณะกรรมการสโมสรนิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นองค์กรนำที่เป็นทางการระดับสถาบันนั้น ด้วยปัญหาจากโครงสร้างการบริหารของสโมสร

นิสิตนักศึกษา ทำให้ไม่สามารถสร้างบทบาทได้อย่างเต็มที่ดังที่เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ได้กล่าว
เอาไว้ว่า

. . . ธรรมชาติของไม่ใช่ผู้ริเริ่มการต่อสู้ 14 ตุลาคม ถ้าก่อนหน้านี้หนึ่งปีไม่มีการ
เปลี่ยนแปลงในระบบการปกครองของนักศึกษา . . . ระบบสโมสรได้สร้างความผิดหวังให้แก่
นักศึกษาที่สนใจการเมืองเป็นอย่างมาก นายกสโมสรนักศึกษาไม่ได้รับเลือกโดยตรง จาก
ประชาชนทั่วไป หากเลือกกันเองในหมู่กรรมการซึ่งได้รับเลือกมาจากแต่ละคณะ คณะละสอง
คน กรรมการเหล่านี้จะตัดสินกันเองว่า ใครควรเป็นนายกฯ ผู้เลือกและผู้สมัครเป็นคนกลุ่ม
เดียวกัน ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างมุ่งหวังตำแหน่ง และเมื่อสมหวังแล้วก็ยากที่จะยอมให้มวลชน
ตรวจสอบควบคุม เป็นที่รู้กันทั่วไปว่าในกระบวนการเลือกนายกสโมสรมีการนัดเลี้ยงกันหลายครั้ง
เพื่อฮั้วกัน . . . (2527 : 478)

หรือบางครั้งก็มีปัญหาในการดำเนินงาน เช่นการคอร์รัปชั่น หรือการขัดแย้งทางความคิด
กับนิสิตนักศึกษาฝ่ายก้าวหน้า จนกระทั่งนายกสโมสรต้องลาออกจากตำแหน่ง แต่ในเวลาต่อมา
เมื่อมีเสียงเรียกร้องจากนิสิตนักศึกษามากขึ้น จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบงานของกรรมการ
สโมสรนิสิตนักศึกษาเสียใหม่ ทำให้กลุ่มอิสระในมหาวิทยาลัยบางกลุ่มได้มีโอกาสเข้าไปบริหาร
งานกิจกรรมนิสิตนักศึกษา สโมสรนิสิตนักศึกษา หรือองค์การนิสิตนักศึกษาในบางมหาวิทยาลัย
จึงมีบทบาทมากขึ้น แต่เป็นบทบาทที่เคลื่อนไหวร่วมกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย
เพราะนายกสโมสร หรือนายกองค์การนิสิตนักศึกษานั้น เป็นกรรมการของศูนย์กลางนิสิต
นักศึกษา ดังนั้นจึงเป็นการช่วยสนับสนุนให้การรวมพลังของศูนย์นิสิตนักศึกษา ประสบความ
สำเร็จ สโมสรหรือองค์การนิสิตนักศึกษาก็เป็นที่ยอมรับและมีบทบาทสร้างสรรค์ในมหาวิทยาลัย
มากขึ้น

ได้ยี่ห้อองค์การนำที่มีบทบาทชัดเจนนั้นคือ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา และกลุ่มอิสระ ดังนั้น
จึงจะศึกษาลักษณะการเคลื่อนไหวของสองกลุ่มนี้เท่านั้น

1. ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาในยุคแรกนั้น ไม่มีบทบาทเป็นที่ยอมรับมากนัก จนกระทั่งยุค
ศรีอาริยะเคยกล่าวถึงองค์กรดังกล่าวว่าเป็น "เสือกระดาษ" (แสงศานต์ 2528 : 44)
จนกระทั่งปี พ.ศ. 2515 ซึ่งเป็นปีที่กลุ่มอิสระหรือกลุ่มก้าวหน้าได้เริ่มเข้าไปมีบทบาทในองค์การ
หรือสโมสรนิสิตนักศึกษา และทำให้ได้เข้าไปดำรงตำแหน่งบริหารในศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ด้วย

คณะกรรมการชุดใหม่ได้มีความพยายามที่จะพลิกฟื้นบทบาทของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ให้เป็นองค์กรกลางในการผลักดันให้นิสิตนักศึกษาได้มีบทบาททางสังคมส่วนรวมมากขึ้น จึงได้ทบทวนถึงศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ดังที่สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ ได้บันทึกเหตุการณ์ช่วงนี้เอาไว้ว่า

. . . ปี พ.ศ. 2515 เป็นการริเริ่มจากนายกสโมสรนีสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชื่อ กำนัด โสณกุลสมัย และนายกสโมสรสถาบันต่าง ๆ ที่เป็นของรัฐ พบปะพูดคุยกัน . . . และเห็นว่าบ้านเมืองเรามีปัญหามากมายที่ก่อกวนมาก ปัญหาสะสมก็มาก นิสิตศึกษาน่าจะมีบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วมในการไปแก้ปัญหา โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพของประชาชน ความชอบธรรมของประชาชน และเห็นว่า การเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยตรงคงเป็นไปได้ยาก . . . มีคนเสนอให้เคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ ทำยังไงให้มีพลัง ถ้าปราศจากพลังก็คงไร้ผล ก็มีการทบทวนถึงบทบาทของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา และให้มีการปรับปรุงธรรมนูญของ สนท. ให้เอื้ออำนวยต่อการรวมพลัง . . . (2526 : 6)

การเลือกตั้งเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาที่จะมาทำหน้าที่ประสานงาน ตามนโยบายที่กรรมการกลางกำหนดเอาไว้ นั้น ได้มีการทาบทามให้ธีรยุทธ บุญมี นิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งมีบทบาทดีเด่นมาจากการรณรงค์ให้คนไทยหันกลับมาใช้ผ้าดิบ จนกระทั่งประสบผลสำเร็จเป็นข่าวไปทั่วประเทศ ให้เข้ารับตำแหน่งดังกล่าว ในปี พ.ศ. 2515 เป็นเลขาธิการคนที่ 14 ของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

และนับตั้งแต่ธีรยุทธ บุญมี เข้ารับตำแหน่งเลขาธิการ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ก็เริ่มเป็นที่ยอมรับกันมากขึ้นสามารถสร้างกิจกรรมที่ดึงนิสิตนักศึกษาเข้าร่วมได้จำนวนมาก จนกระทั่งผลักดันให้มีบทบาททางสังคมและการเมืองเพิ่มขึ้น กิจกรรมการเคลื่อนไหวภายใต้การนำของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา หรือการรับช่วงต่อจากกลุ่มอิสระ ล้วนแต่ประสบผลสำเร็จทั้งสิ้น นับตั้งแต่การรณรงค์ให้ใช้ผ้าดิบ การต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น การต่อต้านประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 299 ตลอดจนการเดินขบวนขับไล่อธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหง

ความสำเร็จเหล่านี้ แม้จะมีปัจจัยที่เอื้ออำนวยหลายประการ ทั้งจากฝ่ายสื่อมวลชน ที่ให้การสนับสนุนความตื่นตัวทางการเมืองของนิสิตนักศึกษา ภายหลังการเคลื่อนไหวทางปัญญา ร่วมทศวรรษ หรือการสะสมประสบการณ์ของขบวนการนิสิตศึกษาภายหลังจากการใช้พลังกลุ่ม เรียกร้องผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มเฉพาะสถาบันมาแล้วก็ตาม แต่ประเด็นเหล่านี้เป็นเพียง

ความเป็นจริงที่ปรากฏ ที่ต้องอาศัยการวางขั้นตอนการดำเนินงานให้เหมาะสมสอดคล้องกัน และต้องพิจารณาสภาพของนิสิตนักศึกษาทั่วไปประกอบด้วย การเคลื่อนไหวจึงจะประสบความสำเร็จ ธีรยุทธ บุญมี ซึ่งมีผู้กล่าวว่า ". . . เป็นนักยุทธศาสตร์ที่หลักแหลม . . . เป็นนักปฏิบัติที่เติบโตมาพร้อมกระแสนสถานการณ์ มีสัญชาตญาณในการจับประเด็นการเมืองที่สามารถเคลื่อนไหวจนส่วนมากให้เข้าร่วมได้. . ." (แสงสาร 2528 : 44) หรือ เสน่ห์ จามริก กล่าวว่า ". . . บุคลิกและยุทธวิธีของธีรยุทธนับว่าเป็นแรงสำคัญอย่างน้อยก็ในช่วงวิกฤต" (2517 : 172) นับว่ามีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ได้ก้าวพัฒนาไปอีกขั้นหนึ่ง

การที่มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเคลื่อนไหวจำนวนมากนั้น เนื่องจากคณะกรรมการกลางของศูนย์กลางนิสิตฯ มีนโยบายหลักประการหนึ่งก็คือ "การสร้างพลังนิสิตนักศึกษา" ดังนั้นจึงหลีกเลี่ยงที่จะเคลื่อนไหวในประเด็นที่ก่อให้เกิดความแตกแยกขึ้นในกลุ่มนิสิตนักศึกษา จึงปรากฏว่าศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา จะไม่คัดค้านการแข่งขันฟุตบอลประเพณี หรือกิจกรรมฟุ่มน้อยอื่น ๆ โดยชัดเจน แต่จะเลี่ยงไปใช้ประเด็นในทางสร้างสรรค์ คือ อดทนก็ให้ลดความฟุ่มน้อย ด้วยการประหยัด ใช้สินค้าราคาถูก หรือจะเคลื่อนไหวที่ประเด็นโจมตีเป็นเรื่องไกลตัวนิสิตนักศึกษา เช่นการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น ประเด็นปัญหาในการคัดค้านก็เป็นเรื่องที่มีมองเห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนสำหรับการปฏิบัติตาม เช่น การใช้ผ้าดิบ หรือการจัดสัปดาห์งดใช้สินค้าญี่ปุ่น เป็นต้น

ธีรยุทธ บุญมี ได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวให้ประสบความสำเร็จว่า ". . . เราต้องเป็นฝ่ายเคลื่อนไหว เป็นฝ่ายกระทำ สร้างสถานการณ์ขึ้นมา ไม่ใช่เป็นฝ่ายรอเหตุการณ์ให้เกิดการเคลื่อนไหวอย่างเป็นธรรมชาติ . . ." และ ". . . การเคลื่อนไหวจะต้องเป็นประเด็นที่ตรงจุด สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน . . . และมีลำดับสำคัญก่อนในสังคม . . ." (2528 : 49-51) แต่กิจกรรมการเคลื่อนไหวในยุคนั้น มีแนวโน้มที่จะใช้รัฐเป็นเป้าหมายในการเคลื่อนไหวในแทบทุกครั้ง และก็มีหลายครั้งที่รัฐได้เป็นผู้จุดชนวนการเคลื่อนไหวเสียเอง เช่น ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 หรือกรณีการล่าสัตว์ทุ่งใหญ่น้อย

จึงอาจกล่าวได้ว่าศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาได้ฟื้นฟูบทบาทของตนเองได้สำเร็จ ก็เนื่องจากการที่สามารถจะจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวที่มีประเด็นกว้าง สร้างสรรค์ เป็นระบบ สอดคล้องกับสภาพของสังคม และโดยพื้นฐานขององค์กรที่มีคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วย ผู้แทน

ของนิสิตนักศึกษาแต่ละสถาบัน ทำให้ได้รับการยอมรับและเป็นองค์กรที่ขอบรรณของนิสิตนักศึกษา นอกจากจะพัฒนาบทบาทขององค์กรแล้ว ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา "เป็นปัจจัยสำคัญ ที่อำนวยความสะดวกพร้อมสำหรับปฏิบัติการให้เป็นกลุ่มเป็นก้อนขึ้น" (เสน่ห์ จามริก 2517 : 172) ซึ่งจะช่วยให้หลังนิสิตนักศึกษามีความสำคัญและก่อบทบาทในการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นจริงมากขึ้น

2. กลุ่มอิสระ

กลุ่มอิสระเป็นองค์กรนำที่ไม่เป็นทางการแต่มีอิทธิพลยิ่งต่อการเติบโตและทิศทางของขบวนการนิสิตนักศึกษา กลุ่มอิสระมีบทบาทต่อการเคลื่อนไหวในมหาวิทยาลัยในประเด็นที่เป็นผลประโยชน์ของนิสิตนักศึกษา บทบาทในการนำขบวนการของนิสิตนักศึกษาจึงควบคู่กันมากับบทบาทของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ในยุคที่ในขั้นนี้

ลักษณะของกลุ่มและความสนใจของสมาชิกกลุ่มอิสระ ได้แปรเปลี่ยนไปจากลักษณะเฉพาะของกลุ่มอิสระในยุคก่อนมากยิ่งขึ้น และเข้าใกล้ลักษณะองค์กรทางการเมืองที่ต้องทำงานปกปิด เพราะกลุ่มอิสระยุคนี้ "เริ่มมีการจัดตั้งอย่างเคร่งครัดมากขึ้น มีทั้งส่วนที่ลับและเปิดเผย" (แสงคำนธ์ 2528 : 42) และขณะเดียวกัน ". . . ก็พยายามหลีกเลี่ยงการนำตัวบุคคล แต่จะมีแกนของเรา . . ." (สมมติ 2526 : 6) สำหรับกิจกรรมของกลุ่มนั้น จากลักษณะเด่นที่เป็นนักคิด นักเขียน กลับเน้นไปสู่การปฏิบัติการมากกว่ากิจกรรมทางด้านความคิดหรือด้านหนังสือ โดยเคลื่อนไหวร่วมกับกลุ่มอิสระอื่น ๆ หรือกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา กิจกรรมที่มีลักษณะก้าวหน้าและเกิดขึ้นครั้งแรกในกลุ่มอิสระ ก็คือ "การลงมือเคลื่อนไหวในหมู่นักผู้ใช้แรงงาน" ซึ่งกลุ่มสหภาพน้ำโคมเป็นกลุ่มริเริ่ม และยังได้พาสมาชิกลงไปใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้าน ใช้แรงงานทำการผลิตกับชาวบ้านอย่างไม่เป็นทางการ และต่อมาได้ขยายบทบาทในกลุ่มผู้ใช้แรงงานมากขึ้น โดยการเข้าไปแนะนำการจัดตั้งองค์กร ให้การศึกษาทางการเมือง ตลอดจนไปจนถึงช่วยสอนเลข สอนบัญชี และเข้าร่วมการสไตรค์ของกรรมกรทุกครั้ง" (แสงคำนธ์ 2528 : 42-43)

ทางด้านแนวความคิดก็เช่นเดียวกัน กลุ่มอิสระเริ่มมีความสนใจในลัทธิมาร์กซ์มากขึ้น ในกลุ่มสหภาพน้ำโคม ". . . มีการศึกษาคติพจน์เหมา เจ๋อตง (ฉบับภาษาอังกฤษ) ที่ศึกษา งานของจิตร ภูมิศักดิ์ หนังสืออักษรศาสตร์ และแคปิตาλισ์ม แก่กล้าท้าทายถึงกับแปล

Communist Manifesto ออกมา . . ." (แสงผ่านต์ 2528 : 43) และชื่อเขียนบาง
 ขึ้นก็แสดงออกถึงอิทธิพลของแนวความคิดดังกล่าว ทั้งที่ มรว.พฤษธานี ชุมพล เขียนถึง
 อิทธิพลของแนวความคิดมาร์กซิสต์ใหม่เกี่ยวกับการพัฒนาจากตะวันตก โดยพิจารณาจากความ
 ของ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ ซึ่งมองว่าความต้อยพัฒนาเป็นผลมาจากการกดขี่ขูดรีดของประเทศ
 พัฒนาแล้วต่อประเทศที่ยังไม่พัฒนา และวิทยาการ เชียงกูล กล่าวถึงความล้มเหลวของการ
 พัฒนาเศรษฐกิจแบบมุ่งความเจริญเติบโตเลียนแบบทุนนิยม . . . (2528 : 63)

แนวคิดสังคมนิยมในกลุ่มนิสิตนักศึกษาไทยนั้น ปรากฏตัวเป็นช่วง ๆ ไป นับจากปี
พ.ศ. 2495-2500 แล้วหายเงียบไป เมื่อเริ่มใหม่อีกครั้งด้วยความคิดเสรีนิยมจากปัญญาชนที่
ศึกษามาจากตะวันตก จนกระทั่งปัญหาจากการพัฒนาแบบตะวันตกที่สะสมกันอยู่ในสังคมไทย
การใช้อำนาจเผด็จการของรัฐ และเงื่อนไขประชาธิปไตยช่วงสั้น ๆ ในปีพ.ศ. 2511-
2514 ทำให้นิสิตนักศึกษาเริ่มแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ที่จะสามารถอธิบายและทำความเข้าใจ
สังคมไทยได้ดีขึ้น มีงานเขียนที่วิพากษ์วิจารณ์การพัฒนาแบบทุนนิยม วรรณกรรมก้าวหน้ารุ่นเก่า
ตลอดจนหนังสือทางวิชาการทางแนวคิดสังคมนิยมทั้งของชาวไทยและต่างประเทศ ที่เริ่มแพร่
เข้าสู่กลุ่มนิสิตนักศึกษา และหมุนเวียนกันอ่านภายในกลุ่มซึ่งบางครั้งก็ไม่ได้เผยแพร่ทั่วไป เป็น
เอกสารอัดโรเนียวเย็บเล่ม (ชาญวิทย์ 2526 : 44) ถึงแม้ว่าความคิดสังคมนิยมจะก่อตัวขึ้น
มา แต่ก็ยังคงจำกัดอยู่ในแวดวงนิสิตนักศึกษายางกลุ่มเท่านั้น

กลุ่มอิสระเป็นกลุ่มที่สมาชิกมีความสามารถเฉพาะตัวสูง มีการชุกชุมแลกเปลี่ยน
 ทักษะและประสบการณ์กันเป็นประจำ และทำให้มีความต่อเนื่องในการทำกิจกรรม (สมบัติ
 2526 : 7) และยังได้เข้าไปเรียนรู้จากสภาพที่แท้จริงของสังคมมากกว่ากลุ่มองค์กรอื่น ๆ
 การที่กลุ่มอิสระต้องเคลื่อนไหวกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษานั้น ด้วยความแตกต่างกันในหลาย ๆ
 ด้าน ทำให้องค์กรนำทั้งสองเริ่มมีความขัดแย้งและช่วงชิงบทบาทการนำขบวนการนิสิตนักศึกษา
 ดังจะศึกษารายละเอียดต่อไป

3. ความขัดแย้งที่กำลังเริ่มต้น

ในช่วงที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษายังไม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควรนั้น และคณะกรรมการ
 สโมสรก็ยังมีมุ่งจัดแต่กิจกรรมบันเทิงและงานประเพณีต่าง ๆ นั้น กลุ่มอิสระเป็นกลุ่มเดียวที่มี
 บทบาทต่อการพัฒนาของขบวนการนิสิตนักศึกษา แต่เมื่อสององค์กรเริ่มมีบทบาทคู่กันมา ทักษะ

การมองกลุ่มตรงกันข้ามก็มีอคติต่อกันดังที่มีผู้บันทึกเอาไว้ว่า ". . . สภาหน้าโคมมองเลขา
ศูนย์คนใหม่ (ธีรยุทธ บุญมี) ว่ายังจับประเด็นทางการเมืองไม่ชัดเจนเท่าที่ควร และประนี
ประนอมมากเกินไป ส่วนทางศูนย์ฯ เอง ก็มองสภาหน้าโคมและกลุ่มอิสระ เป็นพวกนักทฤษฎี
หัวรุนแรงจำนวนน้อยที่ชอบทำอะไรล้ำเส้นเลขตรงคนส่วนใหญ่ . . ." (แสงศานต์ 2528 : 44)

การที่ทั้งสององค์กรต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเคลื่อนไหว ก็เนื่องมาจาก
ทางกลุ่มอิสระต้องการใช้ความชอบธรรมของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ในการเคลื่อนไหว เพราะ
ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา นั้น เป็นองค์กรที่ประกอบด้วยองค์การนิสิตนักศึกษาจากทุกสถาบัน ทำให้
เกิดการยอมรับในฐานะที่เป็นตัวแทนอย่างเป็นทางการของนิสิตนักศึกษาโดยแท้จริง สามารถดึง
กลุ่มคนเข้ามาร่วมการเคลื่อนไหวได้จำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากความพยายามของกลุ่มอิสระ
ที่จะให้ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ร่วมประท้วง คำสั่งของรัฐบาลที่ห้ามบุคคลเข้ามาอภิปรายใน
มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2515 สำหรับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา นั้น บางครั้งก็ได้อาศัยความ
คล่องตัวและความฉับไว ของกลุ่มอิสระที่สามารถจับประเด็นและผลักดันให้คนเข้าร่วมได้อย่าง
รวดเร็ว เป็นการสร้างกระแสการต่อสู้ เพราะกลุ่มอิสระเป็นองค์กรขนาดเล็กที่ไม่มีกฎเกณฑ์
เคร่งครัดตายตัว และศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา จะเข้ามารับช่วงการเคลื่อนไหวต่อในเวลา
ต่อมา ซึ่งก็ช่วยในการสร้างความเชื่อถือให้กับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ที่ประสบความสำเร็จ
ในการเคลื่อนไหว ดังเช่นการเคลื่อนไหวคัดค้านประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 เป็นต้น ซึ่ง
แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาอาศัยขององค์กรทั้งสอง

ถึงแม้จะมีความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน แต่เนื่องจากความแตกต่างในวิธีการคิด
การมองปัญหา และกำหนดขั้นตอนการเคลื่อนไหว ทำให้เกิดการขัดแย้งและไม่สามารถรวมพลัง
ของนิสิตนักศึกษาได้อย่างเป็นกลุ่มก้อน ดังที่มีผู้บันทึกเหตุการณ์เอาไว้ว่า

. . . คราวที่ ศนท. (ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา) จัดชุมนุมต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น แทนที่สภา
หน้าโคมจะทุ่มกำลังเข้าร่วมอย่างเต็มที่ กลับแยกกำลังส่วนหนึ่งไปรณรงค์คัดค้านการประกวด
นางสาวไทย . . . การปั่นเกลียวยิ่งเห็นชัดขึ้นในคราวชุมนุมประท้วงครั้งใหญ่คัดค้านกฎหมาย
โบว์ดำ คือ พรบ.ตุลาการ 299 . . . ปรากฏว่ามีประชาชนเข้าร่วมจำนวนมาก ในตอนแรก
กลุ่มอิสระ . . . สามารถยึดเวทีอภิปรายไว้ได้จนสามารถนำประชาชนออกเดินขบวนได้
คราวหนึ่ง . . . ทางรัฐบาลส่ง ดร.อุกฤษฏ์ มงคลนาวิน มาพูดเกลี้ยกล่อมให้สลายม็อบ
โดยบอกว่ารัฐบาลยินยอมตามคำเรียกร้อง ประชาชนไม่เชื่อจะประท้วงต่อ . . . แต่ธีรยุทธ
เสนอมุทวิธวิธีว่า ให้นำขบวนไปถวายสักการะพระรูปกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ที่หน้ากระทรวง
ยุติธรรม . . . ปรากฏว่าเมื่อเคลื่อนไหวไปถึงบริเวณพระรูป ศนท. ได้จัดเวทีชุมนุมไว้แล้ว
เป็นอันว่าการชุมนุมประท้วงครั้งนั้นอยู่ภายใต้การนำของ ศนท. . . . (แสงศานต์ 2528 : 44)

นอกจากการแยกหลังกลุ่มและความพยายามช่วงชิงการนำดังกล่าวแล้ว ยังมีเหตุการณ์
 สิ้นสลายหลังคราวเคลื่อนไหวกักตักค้านการลอบซื้อนักศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง 9 คน และทำให้
 นิสิตเกษตรศาสตร์และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์บางส่วนที่เข้าร่วมการประท้วงช่วงหลัง
 ไม่พอใจ (สมบัติ 2526 : 7) โดยไม่ปรึกษากลุ่มอิสระที่มีส่วนรับผิดชอบการเคลื่อนไหว
 ดังกล่าวอยู่ด้วย ทำให้กลุ่มอิสระมองเห็นว่าศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาใช้อำนาจเผด็จการ
 (ธเนศวร์ เจริญเมือง 2517 : 60) ถึงแม้ว่าจะมีความคิดเห็นแตกต่างกัน แต่องค์กร
 ทั้งสองก็พยายามประนีประนอม ระมัดระวังที่จะไม่ให้ความขัดแย้งปรากฏเป็นด้านหลัก (แสงสานต์
 2528 : 44) และความเห็นของนิสิตนักศึกษาเวลานั้น คือต่อต้านเผด็จการ รักประชาธิปไตย
 ซึ่งทำให้เขาารู้สึกว่าต้องร่วมกันต่อสู้ (พีระพล ตรียะเกษม 2524 : 263) ดังนั้นความ
 ขัดแย้งจึงเป็นปัญหาที่รับรู้กันเฉพาะในกลุ่มเท่านั้น จนกระทั่งได้เกิดปัญหาจากการเคลื่อนไหว
 อีกครั้งหนึ่ง คือ กลุ่มอิสระประกาศประท้วงคำสั่งรัฐบาลที่ห้ามคนภายนอกเข้าไปอภิปรายใน
 มหาวิทยาลัย แต่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ไม่ได้เข้าร่วมการสนับสนุน โดยเหตุผลที่มีผู้กล่าว
 เอาไว้ว่า ". . . ประเด็นการต่อสู้ไม่ใหญ่พอที่จะรวมพลังได้เต็มที่ ซึ่งอาจทำให้ศูนย์ฯ
 เสียเปรียบในการต่อรองกับรัฐบาลคราวต่อไป และเกรงว่าประชาชนจะเบื่อก่อนเสียก่อน
 ที่จะระดมสรรพกำลังเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญในเวลาต่อไป . . ." (ธเนศวร์ 2524 : 18)
 และไม่ยอมให้กลุ่มอิสระใช้ชื่อร่วมกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ เพื่อมีจดหมายถึงรัฐบาล ด้วย
 เกรงว่าจะมีการช่วงชิงศักดิ์ศรีของนิสิตนักศึกษาด้วยกันเองในวันข้างหน้า (2524 : 19)
 ด้วยเหตุนี้ กลุ่มอิสระจากหลาย ๆ สถาบันจึงได้ประกาศตั้งกลุ่มใหม่เป็นทางการ เรียกว่า
 "สหพันธ์นักศึกษาอิสระแห่งประเทศไทย" นับเป็นปรากฏการณ์ของความขัดแย้งในกลุ่มนิสิต
 ที่รับรู้อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

ถ้าจะพิจารณาสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างองค์กรทั้งสอง อาจมีสิ่งที่พิจารณาได้
 บางประเด็น คือ

ประการแรก แนวความคิดในการเคลื่อนไหวศูนย์กลางนิสิตศึกษานั้นมองประเด็น
 ที่จะเคลื่อนไหวด้วยความรอบคอบ สอดคล้องความเป็นจริงในสังคม และสร้างสรรค์ เพื่อรักษา
 หลังนิสิตนักศึกษาให้เป็นเอกภาพ และเลือกจังหวะการเคลื่อนไหวตามลำดับความสำคัญ สะสม
 ชัยชนะในการเคลื่อนไหว เพื่อประโยชน์ในการ ผลักดันให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย
 ในที่สุด สำหรับกลุ่มอิสระนั้นคิดแต่ความถูกต้องเฉพาะหน้าเป็นเกณฑ์ (แสงสานต์ 2528 : 44)

เมื่อมีประเด็นปัญหาที่ไม่ถูกต้องชอบธรรมที่พร้อมที่จะมีปฏิกริยาทันที การมองปัญหาทางยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีที่แตกต่างกันนี้ ทำให้เกิดความขัดแย้งในขณะที่ต้องร่วมมือกัน หรือต้องการความช่วยเหลือจากอีกฝ่ายหนึ่ง

ประการที่สอง การจัดการเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวนั้น คณะกรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา อาจจะต้องพิจารณาว่าองค์กรของตนเป็นองค์กรของนิสิตนักศึกษาที่ถูกต้องเป็นธรรม มีอำนาจในการจัดการเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวภายใต้การนำของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา การใช้อำนาจโดยผลการในการสั่งสลายกลุ่มชนจึงสร้างความไม่พึงพอใจให้กับกลุ่มอิสระที่คิดว่ากลุ่มของตนเป็นผู้ริเริ่มการเคลื่อนไหว

และถึงแม้จะมีการก่อตั้ง "สหพันธ์นิสิตนักศึกษาอิสระแห่งประเทศไทย" เป็นที่เรียบร้อย แต่ก็ไม่ได้มีการเคลื่อนไหวโดยชัดเจน อาจจะเป็นเนื่องจากการไม่ยอมรับบทบาทของกลุ่มดังกล่าว และมีระยะเวลาสั้น เพราะเกิดเหตุการณ์ที่นำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เสียก่อน ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยก็ยังคงดำรงบทบาทเป็นองค์กรทางการของนิสิตนักศึกษาทั่วประเทศ

✓ ค. พลังนิสิตนักศึกษาเป็นความหวังของประชาชน

เหตุการณ์หลาย ๆ ครั้งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ ได้สร้างความกระทบกระเทือนให้กับรัฐบาลเป็นอย่างมากในสายตาของนิสิตนักศึกษา และประชาชนนั้น เริ่มมองว่ารัฐบาลได้ขาดความชอบธรรมที่จะปกครองประเทศอีกต่อไปนับตั้งแต่จอมพลถนอม กิตติขจร ได้ทำรัฐประหารรัฐบาลของตนเอง ซึ่งทำให้คนเริ่มหมดหวังกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย และยังได้จุดชนวนที่จะสร้างประเด็นการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ขึ้นมาอีก เช่น ความพยายามที่จะให้ฝ่ายบริหารเข้าไปแทรกแซงวงการตุลาการตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 และการปกป้องนายทหารนายตำรวจที่กระทำความผิดเดินทางไปล่าสัตว์ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในเขตป่าสงวนทุ่งใหญ่ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดการคัดค้านของประชาชน เกิดขึ้นในขณะที่สังคมเริ่มเข้าสู่ยุคสมัยที่ไม่มีทางออกให้กับกลุ่มคนที่เติบโตขึ้นภายหลังการพัฒนาประเทศ ในทางการเมืองก็ไม่มีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก และมีลักษณะของการเตรียมถ่ายเทอำนาจสู่คนใกล้ชิดภายในครอบครัว สำหรับระบบราชการเองก็เป็นเรื่องของอภิสิทธิ์ชน ที่เป็นเจ้านายคน เป็นบันไดของการไต่เต้าสู่อำนาจทางการเมืองแยกตัวออกจากประชาชนและความเป็นจริง ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพ

แนวคิดที่กำลังเปลี่ยนแปลง ดังเหตุผลที่เสนห์ จามริก กล่าวไว้ว่า ". . . เพราะจุดมุ่งหมายจำกัดอยู่แต่เพื่อครองความเป็นใหญ่ และคุ้มครองอิทธิพลผลประโยชน์ของสมัครพรรคพวกและบริวารภายในวงแคบ . . . ไม่รู้จักแบ่งแยกอะไรส่วนตัว อะไรส่วนรวม" (2517 : 165)

จากพฤติกรรมที่แสวงหาอำนาจและการกลบเกลื่อนปกป้องการทำผิดกฎหมายอย่างโจ่งแจ้งในครั้งนั้นทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ขนาดใหญ่ในหน้าหนังสือพิมพ์ และถึงกับโจมตีรัฐบาลอย่างรุนแรงว่า ไร้ความชอบธรรมที่จะปกครองประเทศต่อไป ดังที่ มรว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนเอาไว้ว่า

. . . ไม่ว่าจะได้อำนาจปกครองมาด้วยทางใดทางหนึ่ง ผู้ปกครองประเทศจะต้องมีสิ่งหนึ่งซึ่งฝรั่งเรียกว่า Moral Authority จึงจะปกครองประเทศต่อไปได้ . . . รัฐบาลใดที่ขาดวุฒิในทางศีลธรรมเสียแล้ว รัฐบาลนั้นก็ไม่สามารถเป็นรัฐบาลต่อไปได้ ถึงแม้ว่าจะยังรักษาอำนาจการปกครองของตนไว้ได้ด้วยกำลังคนและกำลังอาวุธ ผู้ปกครองประเทศชนิดนี้ก็จะเป็นคนละฝ่ายกับประชาชนมีผลประโยชน์ซึ่งแตกต่างไปจากผลประโยชน์ของประชาชน และคนที่ผลประโยชน์แตกต่างไปจากผลประโยชน์ของประชาชนนั้น ไม่ใช่ผู้มีลักษณะเป็นรัฐบาลอย่างแน่นอน . . . (2516 : 5)

ขณะที่รัฐบาลกำลังประสบปัญหาล้มเหลวจากแทบทุกด้านนั้น กลุ่มที่มีบทบาทเคลื่อนไหวโจมตีรัฐบาลโดยซัดเจนมากที่สุดก็คือกลุ่มนิสิตนักศึกษา การเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาที่ผ่านมาแสดงถึงความเป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นภาพของผู้รักชาติ ในขณะที่ฝ่ายรัฐบาลใช้การปราบปรามที่ไร้เหตุผล และใช้อิทธิพลอยู่ตลอดเวลา และจากการเคลื่อนไหวที่สะสมขึ้นมาเรื่อย ๆ ทำให้ประชาชนเกิดความประทับใจ และเชื่อมั่นว่าขบวนการนิสิตนักศึกษาจะสามารถนำไปสู่ชัยชนะได้ เพราะว่าในขณะที่นิสิตนักศึกษาเป็นส่วนที่เข้มแข็งที่สุด เป็นพวกที่มีการจัดองค์กรที่เข้มแข็งที่สุด มีอุดมการณ์ที่มั่นคงร่วมกัน (กฤษฎา เปี่ยมพงศ์สานต์ 2524 : 45) และเพราะความหวังของประชาชนที่ต้องการจะเห็นการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในประเทศ ด้วยแรงสนับสนุนจากหลาย ๆ ฝ่าย ทำให้ นิสิตนักศึกษาก้าวไปสู่การเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงสังคมในปีถัดมา

การเคลื่อนไหวหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

การเรียกร้องรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นเหตุซึ่งนำไปสู่การลุกฮือของมวลชนจำนวนมหาศาลในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 นั้นเริ่มมาจาก "การประกาศเรียกร้องรัฐธรรมนูญในอีก 6 เดือนข้างหน้า" ก่อนการสลายตัวของกลุ่มประท้วงลอบชื่อนักศึกษา 9 คนของมหาวิทยาลัยรามคำแหง กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญนั้นประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย นักวิชาการ นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ และนักศึกษาบางส่วน มีธีรยุทธ บุญมี อดีตเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา เป็นผู้ประสานงาน กลุ่มดังกล่าวมีโครงการจะเรียกร้องให้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญโดยเร็ว และจะกระตุ้นให้ประชาชนมีความตื่นตัว และสนใจในทางการเมือง จะจัดบรรยาย สัมมนา โดยผู้ทรงคุณวุฒิ และมีแหล่งพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองที่สำนักงานทนายความ "ธรรมรังษี" และ "ร้านศิษย์ดึก" สามย่าน (ประสาน มฤคพิทักษ์ 2526 : 6) และจัดพิมพ์หนังสือ "กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ" ประกอบด้วยข้อเขียนต่าง ๆ ของนักวิชาการ ออกเผยแพร่แก่ประชาชน (วิสา คัญทัพ 2526 : 5)

ทางด้านนิสิตนักศึกษา นั้น ซึ่งมีแนวความคิดเรียกร้องรัฐธรรมนูญตั้งแต่ธีรยุทธ บุญมี เป็นเลขาธิการ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2516 ก็ได้จัดสัมมนาและเห็นพ้องกัน ต้องการให้มีการเลือกตั้ง ต้องการให้มีรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตย จึงจัดเตรียมโครงการเผยแพร่แนวความคิดและออกสอนหนังสือ (พีรพล ทริยะเกษม 2524 : 258-259) แต่ก็ยังไม่ได้ดำเนินการอะไรจริงจัง

ในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2516 กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญจึงเริ่มต้นโครงการรณรงค์เรียกร้องให้มีการใช้รัฐธรรมนูญด้วยการแถลงข่าวต่อมวลชน ออกเดินแจกใบปลิวตามย่านชุมชน เชิญชวนประชาชนต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพ แจกหนังสือ และถือโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์เรียกร้องรัฐธรรมนูญ จนกระทั่งถูกตำรวจเข้าจับกุม ตั้งข้อหา "มั่วสุมชักชวนให้มีการชุมนุมทางการเมือง" (กร กาลมันและคณะ 2517 : 49) และเพิ่มข้อกล่าวหาว่า "ความผิดในลักษณะกบฏต่อราชอาณาจักร" (2517 : 54) รวมทั้งสิ้น 11 คน ได้แก่ ธีรยุทธ บุญมี ัญญา ชุนชฎาธาร วิสา คัญทัพ บัณฑิต เอ็งนิลรัตน์ ชัยวัฒน์ สุรวิชัย ทวี หมั่นนิกร นพพร สุวรรณพานิช ประพันธ์ศักดิ์ กมลเพชร มนตรี จึงศิริอารักษ์ ปรีดี บุญซื่อ และจับกุมเพิ่มเติมอีก 2 คน คือ ไชแสง สุกใส และ ก้องเกียรติ คงคา

การจับกุมกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญในครั้งนี้ ทำให้เกิดปฏิกิริยาในกลุ่มนิสิตนักศึกษาหลายสถาบัน เช่นที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งนอกจากจะคิดโปสเตอร์ประท้วงการจับกุมดังกล่าวแล้วยังรณรงค์ให้คงสอบ ชุมนุมคัดค้านและเรียกร้องนิสิตนักศึกษาสถาบันอื่นให้มาสมทบ ภายใต้การนำขององค์กรการศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนกระทั่งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาเข้ามารับช่วงการนำต่อในวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2516 จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กับรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นผลสำเร็จ

นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ก็ได้เกิดการชุมนุมเรียกร้องในคนกลุ่มต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ปัญหาที่สะสมทับถมกันมาเป็นเวลานานในสังคมไทย ถูกนำมาเปิดเผยและเรียกร้องให้มีการแก้ไขกันอย่างจริงจัง นิสิตนักศึกษาได้เข้าไปมีบทบาทอย่างสูงกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ จึงจะศึกษาเพื่อทำความเข้าใจต่อไป

ก. สภาพปัญหาเกี่ยวกับบทบาทนิสิตนักศึกษาไทย

นิสิตนักศึกษาได้เคลื่อนไหวเรียกร้องอย่างกว้างขวางทั่วไป ทั้งในและนอกสถาบัน ตั้งแต่เรื่องที่เป็นผลประโยชน์ของนิสิตนักศึกษา เช่น กฎระเบียบ การเรียนการสอน การวัดผล หรือการบริหารงานในสถาบัน ไปจนถึงเรื่องสำคัญระดับประเทศ เช่น อธิปไตยของชาติ การคอร์รัปชัน และการใช้อำนาจเกินขอบเขตของเจ้าหน้าที่ ดังนั้นในยุคนี้การเดินขบวนจึงเกิดขึ้นแทบทุกวัน และเกิดขึ้นในเกือบทุกกลุ่มอาชีพ สำหรับนิสิตศึกษานั้น แม้จะมีการเดินขบวนเพื่อกลุ่มเพื่อสถาบันของตน แต่ขณะเดียวกันก็มีบทบาทในการเคลื่อนไหวที่เกี่ยวข้องกับสังคมส่วนรวมด้วย ในที่นี้จะศึกษาเฉพาะการเคลื่อนไหวในประเภทหลังที่เป็นผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เท่านั้น

ปัญหาของประเทศในยุคนี้ เป็นความผิดพลาดจากการวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจเมื่อเวลากว่าทศวรรษที่ผ่านมา และเกิดจากการใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมของผู้บริหารประเทศ สุทธิ ประศาสน์ เศรษฐ ได้สรุปถึงสภาวะของเศรษฐกิจไทยที่เป็นผลโดยตรงจากการพัฒนาว่า

. . . ภาคเกษตรกรรม มูลค่าและปริมาณการผลิตของสินค้าแต่ละอย่างเพิ่มขึ้นอย่างมาก . . . แต่ผลที่ได้จากการใช้แรงงานในการผลิตของชาวไร่ชาวนา มิได้มีการกระจายในลักษณะเป็นธรรม ชาวนาชาวไร่ต้องตกเป็นหนี้สินกันมากขึ้น . . . ที่ดินของชาวไร่ชาวนา ก็นับวันจะหลุดจํานองตกเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าที่ดินและนายทุนเงินกู้ . . .

. . . ภาคอุตสาหกรรม แม้จะมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว . . . แต่ก็ยังมีปัญหาพื้นฐานอีก 5 ประการ คือ 1) การขยายตัวภาคอุตสาหกรรม โดยอาศัย การร่วมทุนต่างชาติ หรือใช้เทคโนโลยีต่างชาติ ทำให้ต้องพึ่งพาต่างชาติมากขึ้นทุกที 2) การแบ่งปันผลจากการผลิตระหว่างนายทุนและผู้ใช้แรงงานไม่คี่เท่าที่ควร 3) การขยายตัวอุตสาหกรรมการผลิตขนาดใหญ่ ต้องสั่งสินค้าประเภททุนจากต่างประเทศ ทำให้มูลค่าการนำเข้าสูง เกิดปัญหาดุลการชำระเงินขาดดุลอย่างมาก . . . แนวโน้มของหนี้สินต่างประเทศเพิ่มพูน 4) การผลิตภาคอุตสาหกรรม . . . โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการลงทุนต่างประเทศ มีลักษณะผลิตสินค้าค่อนข้างมุ่งเพื่อ . . . ให้บริการเฉพาะชนชั้นกลาง . . . ทำให้ขาดการขยายตัวระยะยาวของอุตสาหกรรมไทย 5) ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ . . .

. . . ภาคบริการ . . . โดยเฉพาะการค้าและการธนาคาร . . . แนวโน้มปัจจุบันการค้าของประเทศมีแนวโน้มตกอยู่ภายใต้การควบคุมของกลุ่มบริษัทใหญ่ ๆ ของบุคคลไม่กี่ตระกูล . . . และจากทรัพย์สินของธนาคารใหญ่ห้าแห่ง แสดงว่า . . . ธนาคาร คุมเงินฝากของประชาชนจำนวนมากหรือประมาณ หนึ่งในสี่ของรายได้ประชาชาติ (2524 : 23-37)

การพัฒนาประเทศที่มุ่งสร้างโครงสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจ เป็นภาคอุตสาหกรรมและทะเลภาคเกษตรกรรม ก่อให้เกิดปัญหาติดตามามากมาย เกิดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท ระหว่างคนรวยกับคนจน เกิดการอพยพเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำ ทำให้ปัญหาต่าง ๆ ตามมามาก ทั้งปัญหาสลัม อาชญากรรม และปัญหาโสเภณี

ทางด้าน การปกครองรัฐบาลซึ่งมีนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง ทำให้เกิดการล้อมปราบจับกุมประชาชนอย่างไม่เป็นธรรม ระบบราชการก็เป็นอภิสิทธิ์ของคนกลุ่มหนึ่งที่ใช้อิทธิพลเพื่อตอบสนองอำนาจมากกว่าจะรับใช้ประชาชนอย่างแท้จริง ดังที่ เสน่ห์ จามริก กล่าวไว้ว่า ". . . ระบบราชการได้กลายเป็นระบบอภิสิทธิ์ที่ซ่อนเร้นการกระทำอันชั่วร้ายอันฝังรกรากแผ่สำนอยู่อย่างกว้างขวาง . . . เป็นปฏิบัติอย่างร้ายแรงต่อผลประโยชน์ของมวลชน และในประการสำคัญต่อเอกราชและความมั่นคงของชาติ . . ." 2517 : 167)

ด้วยปัญหาที่เกิดขึ้นในแทบทุกวงการ ได้ทำให้นิสิตนักศึกษาเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวในแทบทุกครั้งที่มีการชุมนุม เรียกร้อง บทบาทของนิสิตนักศึกษานั้นไม่ได้มุ่งโจมตีรัฐบาล แต่เป็นเพียงการเรียกร้องให้มีการแก้ไขในสิ่งที่นิสิตนักศึกษาเห็นว่า เป็นความผิดพลาดของเจ้าหน้าที่รัฐ และขอให้ชดใช้ค่าเสียหายพร้อมทั้งป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาดังกล่าวอีก สภาพ

ปัญหาและบทบาทของนิสิตนักศึกษาอาจกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

การเดินทางออกสู่ชนบทตามโครงการเผยแพร่ประชาธิปไตยของทบวงมหาวิทยาลัย ทำให้นิสิตนักศึกษาได้เรียนรู้ถึงสภาพที่เป็นจริงในชนบท และการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในท้องถิ่นห่างไกล นิสิตนักศึกษาจึงทำหน้าที่เสมือนผู้ตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานของรัฐ ดังเช่นกรณีที่เจ้าหน้าที่อ้างว่า ผู้ออกการร้ายคอมมิวนิสต์ได้นำประชาชน และบ้านเรือน ถูกเผาทำลาย 106 หลังคาเรือนในเขตบ้านนาทรายในวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2517 ธีรยุทธ บุญมี และสมาชิกที่กำลังออกเผยแพร่ประชาธิปไตยได้เดินทางไปสังเกตการณ์หาข้อมูล และเปิดเผยในเวลาต่อมาว่า เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นการกระทำของตำรวจตระเวนชายแดน และเจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติการพิเศษ ได้กวาดต้อนผู้คนไปรวมกันที่วัด และลงมือเผาหมู่บ้านเพื่อปราบปรามคอมมิวนิสต์ และในกรณีลักษณะเดียวกันนี้ ก็มีการเปิดเผยจากนิสิตนักศึกษาที่เข้าไปสำรวจหมู่บ้านในเขตพหลุลงว่า หน่วยงานของ กอ.รมน. ได้ทำการปราบปรามเช่นฆ่าประชาชน อย่างเหี้ยมโหดและโหดเหี้ยม ด้วยการปิดล้อมหมู่บ้าน แล้วยิงกราดทุกคน ใช้อย่างรถยนต์ รัศมีและปืนขมับจนลูกตาดลอนออกมาอกเบา หรือใช้ไฟฟ้าแรงสูงจับตัวผู้ต้องหา การผูกผู้ต้องหาไว้กับมอเตอริไซด์และลากจนตาย (องค์การนิสิตนักศึกษา 19 สดปับัน 2523 : 39) จากกรณีดังกล่าว นิสิตนักศึกษาได้เรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหานี้ นำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ และเปลี่ยนแปลงวิธีการปราบปรามคอมมิวนิสต์เสียใหม่ จนกระทั่งได้เกิดการเคลื่อนไหวให้ยกเลิกพระราชบัญญัติการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ในเวลาต่อมา

ทางด้านชาวนานั้น เนื่องจากความยากจนและชาติที่กินทำกิน ชาวนาภาคต่าง ๆ จึงเดินขบวนเข้ามาเรียกร้องขอให้รัฐบาลแก้ไขปัญหา รัฐบาลได้ตั้ง "คณะกรรมการสอบสวนปัญหาหนี้สินของชาวนาชาวไร่" (กสส.) เพื่อศึกษาและหาสาเหตุทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในการเคลื่อนไหวของชาวนาชาวนาไร่นั้น นิสิตนักศึกษาได้เข้าร่วมการประท้วง และช่วยเหลือดูแล และอาจจะเข้าไปช่วยเหลือในการเจรจาต่อรองกับฝ่ายรัฐบาลด้วย เพราะ "ในส่วนของชาวนาและกรรมกรนี้ ทิศทางกำหนดเลยว่าจะต้องไปหา" (ชูศิลา วัฒนา 2528 : 54) จนกระทั่งในเวลาต่อมา คือเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2517 ก็สามารถจัดตั้ง "สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย" ได้สำเร็จ บทบาทในส่วนนี้ของนิสิตนักศึกษาจึงเป็นการเข้าร่วมเคลื่อนไหวและช่วยเหลือในการจัดตั้งองค์กรของชาวนาชาวไร่

สำหรับกรรมกรนั้นได้มีการนัดหยุดงานในหลาย ๆ แห่ง เพื่อขอเพิ่มค่าแรงขั้นต่ำ ขอเพิ่มเงินเดือน ตลอดจนขอให้มีความสวัสดิการต่าง ๆ แต่ปรากฏว่าได้รับการโต้ตอบและปราบปราม โดยใช้ความรุนแรง จนเกิดการเสียชีวิต ดังเช่นกรณีการประท้วงของคณงานหญิงสแตนคาร์ด-การ์เมนท์ และกรรมกรหญิงโรงงานยาร่า (องค์การนักศึกษา 19 สถาบัน 2623 : 24-25) นิสิตนักศึกษาได้ร่วมการเคลื่อนไหวเรียกร้องแทบทุกครั้ง เข้าไปแนะนำการจัดตั้งองค์กร ให้ การศึกษาทางการเมือง ตลอดจนช่วยสอนเลขและบัญชีต่าง ๆ (แสงสุวัฒน์ 2528 : 43) จนกระทั่งการเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับกรรมกรโรงงานที่อ้อมน้อย นักศึกษาและกรรมกร 9 คน ถูกจับกุม พร้อมทั้งหนังสือ โปสเตอร์และปืน และถูกตั้งข้อหาว่ามีการกระทำความผิดเป็นคอมมิวนิสต์ และทำลายความมั่นคงของชาติ

นอกจากนี้แล้วนิสิตนักศึกษายังมีบทบาทในปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจด้วย โดยร่วมกับ กรรมกรและชาวนาและกลุ่มพลังอื่น ๆ ตักตักการขึ้นราคาข้าวสารและน้ำตาล เมื่อเดือน มกราคม พ.ศ. 2519 และก่อนหน้านั้น คือเมื่อปี พ.ศ. 2517 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ไปตรวจค้นจับกุมพ่อค้าที่กักตุนสินค้า แต่ไปตรวจเฉพาะรายเล็ก ๆ และมีพฤติการณ์บางอย่าง ซึ่งเข้าไปพัวพันกับผลประโยชน์ของพ่อค้า (พิเชียร อำนวยจรประเสริฐ 2527 : 490) ทำให้เกิด กระแสไม่พอใจของพ่อค้าต่อศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ

ส่วนการเคลื่อนไหวที่เกี่ยวข้องกับบริษัทต่างชาตินั้น ที่เป็นข่าวปรากฏอยู่ทั่วไป ก็คือ การเคลื่อนไหวให้ถอนสัมปทานบริษัทเทมโก้ ซึ่งเป็นบริษัทที่ดำเนินกิจการเหมืองแร่ที่ จ.พิจิตร การเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาครั้งนี้นำร่วมกับประชาชน และนายทวี มกรพงศ์ ผู้ว่าราชการ จังหวัดพิจิตรในเวลานั้น เพราะทุจริตในการทำสัญญา โดยขยายเวลาดำเนินกิจการโดยไม่ ถูกต้อง และขยายพื้นที่ดำเนินการเกินกว่าที่ได้รับอนุมัติ และไม่ปฏิบัติตามสัญญาที่ให้โอนหุ้นฟรี ร้อยละ 8 แก่รัฐบาล รัฐบาลได้สั่งระงับสัมปทานบริษัทเทมโก้และออกคำสั่งห้ามแร่โมนาไซต์ ออกนอกประเทศ (องค์การนักศึกษา 19 สถาบัน 2523 : 44-45)

สำหรับบทบาทในการรักษาอำนาจอธิปไตยของชาตินั้น นิสิตนักศึกษาได้ชุมนุมอภิปราย ประณามกรณีที่สหรัฐอเมริกาส่งหน่วยนาวิกโยธินจำนวน 1,100 คน จากฐานทัพโอกินาวาขึ้นบก ที่อู่ตะเภาโดยพลการ ทั้งนี้เพราะสหรัฐอเมริกาต้องการใช้ทหารหน่วยนี้ทำการรบและยึดเรือ มายาเกซ คืนจากเขมรที่มีการชุมนุมประท้วงที่สนามหลวง และที่หน้าสถานทูต เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2518 การประท้วงครั้งนี้มีการเผาหุ่นประธานาธิบดีเจอรัลด์ ฟอร์ด และธงชาติ

ของสหรัฐอเมริกา วิฤตการณ์ครั้งนี้จึงรู้จักกันในกรณี "มายาเกซ"

การเคลื่อนไหวที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งก็คือ การขับไล่วุฒิสมาชิกสหรัฐอเมริกา ในวันที่ 20-21 มีนาคม 2519 มีการชุมนุมอภิปรายที่อนุสาวรีย์ทหารอาสา และเดินขบวนไปหน้าสถานทูตสหรัฐอเมริกา การเดินขบวนครั้งนี้ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาได้ยื่นยัน "เจตนาธรรม 20 มีค. 4 คัดค้าน 4 สนับสนุน" ดังที่ได้มีการบันทึกเอาไว้ว่า

. . . 4 คัดค้านคือ 1) คัดค้านการทวงไร่หรือการเข้ามาของฐานทัพ หน่วยรบ และหน่วยปฏิบัติการทุกชนิดของต่างชาติที่จะเปิดอธิปไตยของไทย คัดค้านการกระทำใด ๆ ที่เป็น การรุกรานหรือแทรกแซงมิตรประเทศ 2) คัดค้านการครอบงำหรือแทรกแซงทางการเมืองทุกรูปแบบจากต่างชาติ 3) คัดค้านการปล้นสะดมทรัพย์สินและการกบฏโคชุตริคทางเศรษฐกิจจากต่างชาติ 4) คัดค้านการครอบงำและมอมเมาทางวัฒนธรรมและการศึกษาจากต่างชาติ

. . . 4 สนับสนุนคือ 1) สนับสนุนให้กองทัพไทยเป็นกองพันพิทักษ์เอกราชของไทยและประชาธิปไตยของประชาชนอย่างแท้จริง 2) สนับสนุนนโยบายทางการเมืองที่เป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง และรักษาผลประโยชน์ของประชาชน 3) สนับสนุนนโยบายทางเศรษฐกิจของชาติที่ยึดหลักพึ่งตนเอง 4) สนับสนุนนโยบายการศึกษาที่เป็นไปเพื่อคนส่วนใหญ่ และการเผยแพร่วัฒนธรรมอันดีงามของประชาชนชาวไทย (องค์การนักศึกษา 19 สถาบัน 2523 : 43)

นอกจากบทบาทในการใช้กำลังเข้าเรียกร้องต่อรองแล้ว นิสิตนักศึกษายังจัดกิจกรรมในรูปของการเผยแพร่ข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ เช่น การจัดนิทรรศการซึ่งจัดหลายครั้ง ในเกือบทุกสถาบัน แต่นิทรรศการที่มีผู้เข้าร่วมจำนวนมากก็คือ นิทรรศการเงินแดง เมื่อวันที่ 23 มกราคม-5 กุมภาพันธ์ 2517 และนิทรรศการฆ่าแหล่กอ.รมน. เปิดเผยแพร่ต่าง ๆ ของกอ.รมน. โดยเฉพาะกรณีดังกล่าว เมื่อเดือนมีนาคม 2518 การออกหนังสือ การแจกแถลงการณ์ ใบปลิว ก็นับว่าเป็นเครื่องมืออีกประเภทหนึ่งที่นิสิตนักศึกษาใช้ในการสื่อสารกับประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "หนังสือพิมพ์อติปัตย์" ซึ่งเป็นหนังสือของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ที่จัดพิมพ์และวางจำหน่ายทั่วไป

การเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษานั้น แม้จะไม่ได้มุ่งโจมตีรัฐ แต่โดยที่ปัญหาหลายประการจำเป็นต้องผ่านการพิจารณาและการตัดสินใจของรัฐ ดังนั้นจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับรัฐโดยตรงได้ ดังที่เทียนชัย วงศ์ศรีสุวรรณกล่าวไว้ว่า

. . . การปรับเข้าไปหาประชาชน เราไม่ได้รับมุ่งเข้าไปหาอำนาจรัฐ แต่ว่าก่อน 14 ตุลาคมนี้ประชาชน ถูกบีบมาก ภาระที่เราได้รับมันถูกดึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับอำนาจรัฐ กำลังส่วนใหญ่ก็ไปอยู่กับชวานา . . . กรรมกร แล้วก็นายทุนน้อย พวกพ่อค้าแม่ค้าต่าง ๆ ทุกส่วนมีปัญหามาก ทุกส่วนกำลังจะเรียกร้องในสิ่งที่ตนเองต้องการ ที่นี้การปรับชวานามันทำให้เราอยู่ในจุดที่ต้องเผชิญหน้ากับอำนาจรัฐอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ . . . (2524 : 55)

ดังนั้นจึงดูเสมือนว่านิสิตนักศึกษา กำลังบีบบังคับ เรียกร้องเอากับรัฐบาล และการเคลื่อนไหวของกลุ่มชนต่าง ๆ เกือบทุกครั้งจะมีนิสิตนักศึกษาร่วมด้วยเสมอ เมื่อประชาชน เบื่อหน่ายการเคลื่อนไหวจึงมองว่านิสิตนักศึกษาเป็นผู้ก่อปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมาในสังคม ซึ่งมีผลกระทบต่อบทบาทของนิสิตนักศึกษาในยุคต่อมา

ข. ความแตกแยกและความเป็นเอกภาพขององค์กรนำ

ถึงแม้กลุ่มอิสระจะประกาศตั้งกลุ่มนิสิตนักศึกษาใหม่อีกกลุ่มหนึ่ง แต่ก็ไม่ใช่ที่ยอมรับมากนัก และองค์กรทั้งสองถือกลุ่มอิสระและศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ก็ยังคงเคลื่อนไหวร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่มีการประท้วงเกิดขึ้นบ่อยครั้ง นอกจากนี้แล้วองค์กรนิสิตนักศึกษา หรือสโมสรนักศึกษา ก็เริ่มมีบทบาททางสังคมและการเมืองอย่างจริงจังมากขึ้น

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา มีการเปลี่ยนแปลงองค์กรของนิสิตนักศึกษาเป็นระบบองค์การและสภานิสิตนักศึกษา กำหนดให้สมัครเข้าเป็นฝ่ายบริหารองค์การเป็นทีม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นแห่งแรกที่เปลี่ยนแปลงระบบบริหารงานกิจกรรมนิสิตนักศึกษา กลุ่มอิสระต่าง ๆ ในแต่ละมหาวิทยาลัยก็รวมกลุ่มตั้งเป็นพรรค เพื่อสมัครเข้ารับการเลือกตั้งดังกล่าว เช่นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็มีการยุบเลิกกลุ่มสหภาพนิสิตฯ และเข้าร่วมกับกลุ่มอื่น ตั้งเป็นพรรคพลังธรรม แสงสานต์ 2528 : 46 เป็นพรรคนักศึกษาพรรคแรกของประเทศไทย และพรรคพลังธรรมก็ได้เข้าไปบริหารงานองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา

1. องค์กรนำของนิสิตนักศึกษา

ในช่วงนี้องค์กรนำอย่างเป็นทางการของนิสิตนักศึกษา จึงมีองค์การนิสิตนักศึกษา หรือสโมสรนักศึกษา กับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ส่วนกลุ่มอิสระนั้นได้เข้าไป

ช่วยกิจกรรมขององค์กรนิสิตนักศึกษา ถึงแม้จะจบเลิกไปแล้ว แต่ก็ยังมีบทบาทร่วมในการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ

องค์กรนิสิตนักศึกษาหรือสโมสรนักศึกษา เข้าร่วมกิจกรรมการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ใน 2 ลักษณะ คือในฐานะที่เป็นผู้นำอย่างเป็นทางการในแต่ละสถาบัน เมื่อมีเหตุการณ์ประท้วง คัดค้านภายในสถาบันหรือเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกในสถาบัน องค์กรดังกล่าวจะเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการตัดสินใจโดยที่ในบางกรณีอาจมีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา หรือกลุ่มอิสระเข้าร่วมสนับสนุนการประท้วงครั้งนั้นด้วย เช่นการจัดนิทรรศการปีสตรีสากล ของมหาวิทยาลัยมหิดล และเข้าร่วมกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ในฐานะสถาบันสมาชิก เช่น การประท้วงเรื่องฐานทัพของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทย การประท้วงเรื่องถังแดง การตรวจจับสินค้าราคาแพง และการเข้าร่วมกับรัฐบาลเพื่อสำรวจราคาข้าวเปลือกเพื่อนำมากำหนดราคาข้าวสารให้เป็นธรรมต่อชาวนาและผู้บริโภค

ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เป็นองค์กรกลางที่เป็นทางการของนิสิตนักศึกษาทั่วประเทศ และเพราะบทบาทที่เป็นที่เข้าใจกันว่าศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา เป็นผู้นำในเหตุการณ์ "14 ตุลาคม 2516" ทำให้ฐานะของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา โดดเด่นและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ถึงแม้ว่าในเวลาต่อมาจะเกิดความขัดแย้งขึ้นภายใน จนกระทั่งคณะกรรมการต้องลาออกทั้งชุด เพื่อให้มีการปรับปรุงโครงสร้างของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ใหม่ จากเดิมที่กำหนดให้นายกสโมสร นายกองกิจการของสถาบันต่าง ๆ เป็นคณะกรรมการโดยตำแหน่ง เปลี่ยนแปลงใหม่เป็นดังนี้

. . . ธรรมนูญฉบับใหม่กำหนดให้มีคณะกรรมการ 2 ชุด ชุดแรกได้แก่กรรมการกลางซึ่งประกอบด้วย นายกสโมสรจากสถาบันต่าง ๆ ชุดหลังคือคณะกรรมการบริหาร ประกอบด้วยผู้แทนจากสถาบันละ 1 คน ซึ่งจะต้องได้รับการรับรองจากกรรมการสโมสร ส่วนเลขาธิการได้รับเลือกตั้งจากคณะกรรมการกลาง และกรรมการบริหารร่วมกัน ส่วนตำแหน่งอื่น ๆ เช่น รองเลขาธิการ ประชาสัมพันธ์ เลขานุการ ฯลฯ ได้รับการเลือกตั้งจากกรรมการบริหาร . . . (อ้างถึงในธนเนศวร์ เจริญเมือง 2517 : 68)

และภายหลังจากนั้นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาก็ยังคงมีบทบาทอย่างสูงในขบวนการนิสิตนักศึกษา จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2519

กลุ่มอิสระ ถึงแม้ว่าสมาชิกของกลุ่มอิสระหลาย ๆ คนจะเข้าไปทำงานให้กับองค์การนิสิตนักศึกษา และมีบางกลุ่มได้ประกาศยุบเลิกไป เช่นกลุ่มสหภาพนิคม ด้วยเหตุผลว่า "สหภาพนิคมก็เข้าใจบทบาทของตนเองว่าเป็นเพียงร้านไม้ไผ่สำหรับช่วยดำรงชีวิตหนึ่งให้เติบโตขึ้นมา เมื่อบรรลุหน้าที่นี้แล้ว ร้านไม้ไผ่ก็จะถูกรื้อถอนออกไป . . ." (แสงศานต์ 2528 : 45) สิ่งที่เกิดขึ้นดังกล่าวก็คือ การที่นิสิตนักศึกษาเริ่มมีสำนักทางการเมือง และได้รับอิสระในการดำเนินงานกิจกรรมของตนพอสมควร นอกจากความพยายามที่จะเข้าไปนำนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยแล้ว ยังมีความพยายามจะเข้าไปช่วงชิงการนำในศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาอีกด้วย โดยการส่งเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เข้าชิงตำแหน่งเลขาธิการ ในปีพ.ศ. 2516 แต่ก็พ่ายคะแนนไปอย่างหวุดหวิด (2528 : 46) แม้กระนั้นก็ตามกลุ่มอิสระก็ยังคงเคลื่อนไหวในกลุ่มนิสิตนักศึกษา และมีบทบาทในการนำหลังนิสิตศึกษาประชาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ด้วย ภายหลังจากนั้นกลุ่มอิสระต่าง ๆ ก็ร่วมกันจัดตั้งสหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย

2. ความแตกแยกขององค์กรนำ

การจับกุมกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญจำนวน 13 คน ในข้อหาหมิ่นสุ่มทางการเมืองเกินกว่าห้าคน และเป็นกบฏภายในราชอาณาจักรนั้น ได้ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวคัดค้านภายในสถาบันการศึกษาหลายแห่ง สำหรับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้เรียกประชุมคณะกรรมการบริหาร เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ประกอบด้วยนิสิตนักศึกษา 19 สถาบัน คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาลัยวิชาการศึกษาทั่วประเทศ แต่เนื่องจากนิสิตนักศึกษาสถาบันต่าง ๆ ทัดสอบ เกรงจะมีคนมาร่วมน้อย (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ 2526 : 8) จึงเพียงออกแถลงการณ์คัดค้านการปราบปรามประชาชน และจะพิทักษ์รักษาปกป้องสิทธิเสรีภาพของปวงชน (กร กาลมัน 2516 : 65) สำหรับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น คณะกรรมการองค์การนักศึกษาได้เริ่มเคลื่อนไหวตั้งแต่วันที่ 7 ตุลาคม 2516 ด้วยการชี้แจงข้อเท็จจริงให้กับนักศึกษา และติดโปสเตอร์ทั่วไปและมีมติ "ให้รัฐบาลปล่อยตัวผู้ต้องหา . . . และผู้ถูกจับเกี่ยวกับกรณีนี้โดยปราศจากข้อหาใด ๆ" และกลุ่มอิสระเสนอให้ "ชักชวนนักศึกษางคสอบ ชุมนุมประท้วง โดยเรียกร้องสถาบันอื่นร่วมมือ . . . ปิดศึกเรียนโดยใช้ไฉ่ล่ำประตู่เหล็กทุกประตู่ เอลวคและปูนปลาสเตอร์

อุครูบุญแจ รวมทั้งถอดสลักไฟล์ฟต์ทุกศึก . . . และจัดชุมนุมที่ลานโพธิ์ . . ." (2516 : 14-75) ในที่สุดที่ประชุมมีมติให้ดำเนินการงคสอบอย่างไม่มีกำหนด จึงนับได้ว่ากลุ่มอิสระเป็นผู้ริเริ่มการต่อสู้เป็นกลุ่มแรก โดยมีองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยร่วมดำเนินการจัดประท้วงบริเวณลานโพธิ์ ตั้งแต่วันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2516 มีนิสิตนักศึกษาสถาบันต่าง ๆ หยอมาสมทบ จนกระทั่งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ประกาศเข้าร่วมและเข้านำการเคลื่อนไหวอย่างเป็นทางการแทนตั้งแต่วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ทำให้ขอบข่ายการประท้วงกว้างขวางมากขึ้น เพราะทำให้สามารถพูดได้เต็มปากว่าเป็นการต่อสู้ของนักศึกษาทุกมหาวิทยาลัย (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล 2527 : 483) การเข้ามาร่วมของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ทำให้เกิดปัญหาบางประการคือ " . . . การจัดตั้งหน่วยต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วนั้น เนื่องจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ริเริ่มและดำเนินการชุมนุมก่อน หน่วยต่าง ๆ จึงเป็นนักศึกษาระบบธรรมศาสตร์ทั้งหมด . . . เมื่อศูนย์เข้ามาตั้งหน่วยปฏิบัติงานต่าง ๆ จึงมีลักษณะซ้ำซ้อน . . . การส่งคนไม่ก็คนมาทำก็ไม่ได้รับการยอมรับมากนัก . . ." (2527 : 484) แต่การชุมนุมก็ดำเนินไปได้ โดยมีคณะกรรมการกลางศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา เป็นแกนนำอย่างเป็นทางการและเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นหัวหน้าฝ่ายปฏิบัติการควบคุมฝูงชน "เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516" เป็นชัยชนะร่วมกันของขบวนการนิสิตนักศึกษา แต่ภายหลังเหตุการณ์นั้น ก็เกิดความแตกร้าวระหว่งองค์กรนำ ทำให้พลังของนิสิตนักศึกษาไม่เป็นกลุ่มก้อนมากเท่าที่ควร

ความขัดแย้งซึ่งมีอยู่แล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 ได้ขยายเพิ่มขึ้นเมื่อเกิดความเข้าใจผิดระหว่างกรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา กล่าวคือเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ซึ่งรับผิดชอบควบคุมขบวนการนิสิตนักศึกษาประชาชนว่าเป็น "คอมมิวนิสต์และโค่นล้มราชบัลลังก์" (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล 2528 : 74) ตั้งข้อความโจมตีที่ประสาน ไตรรัตน์วรกุล บันทึกเอาไว้ว่า

. . . ยี่ค่านาจ มีเจตนาไม่บริสุทธิ์ ไม่ยอมฟังมติของคณะกรรมการศูนย์ฯ ปฏิบัติการไปโดยพลการ เป็นกบฏ เป็นผู้ทรยศต่อประเทศชาติ บิดเบือนข้อเท็จจริงอันควรแจ้งให้ทราบ พยายามจะนำกำลังฝูงชนเข้ามุ้งที่จับบีบบังคับพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นที่เคารพรักของประชาชนทั้งชาติ เพื่อให้ยอมรับข้อเสนอกเกี่ยวกับระยะเวลาการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ มีคอมมิวนิสต์เข้าสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง (อ้างถึงใน ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา 2517 : 197)

เมื่อบุคคลทั้งสองฝ่ายได้พบกัน พยายามอธิบายถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และโดยที่
ทั้งหมดคำนึงถึงปัญหาเฉพาะหน้าซึ่งสำคัญมากกว่าความขัดแย้งกันเอง คือการสลายฝูงชนที่
กำลังชุมนุมกันอยู่ให้แยกย้ายกลับไป เพื่อหลีกเลี่ยงการปะทะกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ (ธีรยุทธ
บุญมี 2517 : 28) ภายหลังเหตุการณ์ดังกล่าว แม้ว่าจะได้มีการประชุมชี้แจงและทำ
ความเข้าใจกัน แต่ก็ไม่สามารถยุติความแตกร้างได้อีกต่อไป เสกสรรค์ ประเสริฐกุล
จึงได้ขอลาออกจากตำแหน่งฝ่ายประชาสัมพันธ์ ของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย
ที่เขาดำรงตำแหน่งอยู่ และเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2516 กลุ่มธรรมศาสตร์
เสรีร่วมกับนักศึกษาสถาบันอื่น ๆ ก็ประกาศตั้ง "สหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย"
โดยมีเสกสรรค์ เป็นผู้ประสานงาน

ความขัดแย้งที่รุนแรงถึงขั้นประกาศตั้งกลุ่มนิสิตนักศึกษาชั้นใหม่ขึ้น สมบัติ
ธำรงธัญวงศ์ เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ยุคนั้นกล่าวถึงผลเสียของการก่อตั้ง
"สหพันธ์นักศึกษาเสรีฯ" ว่า ". . . เป็นองค์กรนักศึกษาที่ตั้งตนเพื่ออ่อนท้อทำลายพลัง
นักศึกษา และทำตัวเป็นอริกับ ศนท. ตลอด . . ." (2526 : 5) แต่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับ
กับสหพันธ์นักศึกษาฯ ได้ให้เหตุผลว่า ". . . เพียงแต่เราต้องการกระชับเกลียวของกลุ่ม
องค์กรนักศึกษาอิสระให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เพื่อรวมกำลังกลุ่มที่ก้าวหน้าไว้ในมือเท่าที่เราจะ
ทำได้ เพราะเราประเมินในช่วงนั้นว่า อนาคตอันใกล้เราอาจต้องเจองานที่หนักมาก
ขบวนการนักศึกษาทั้งหมดหรือแกนนำจะนำขบวนเผชิญปัญหาเหล่านั้นได้ . . ." (ยุค ศรีอารียะ
2524 : 265) หรือมีบางคนกล่าวว่า เป็นการเตรียมองค์การนิสิตนักศึกษาสำรองเอาไว้
เพราะคาดการณ์ว่า "ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ อาจพบจุดจบได้เนื่องจากคณะกรรมการ
ดำเนินนโยบายแบบผูกพันกับรัฐบาลมากเกินไปในบางครั้ง" และผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบาย
ดังกล่าวก็ไม่อาจเข้าไปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของศูนย์ได้ และขณะนั้นก็ไม่มีเวลาจำเป็น
ต้องรวมพลังเพื่อต่อสู้กับรัฐบาลเผด็จการอีกต่อไป (ธเนศวร์ เจริญเมือง 2517 : 60-61)

เมื่อแยกออกเป็นสององค์กรแล้ว และเข้าไปเคลื่อนไหวในปัญหาเดียวกัน มัก
จะมีการก้าวถอย และพยายามช่วงชิงบทบาทการเป็นผู้นำของการประท้วงนั้น ๆ ดังกรณี
ที่มีชวนาเคนทางเข้ามาขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลก็เกิดปัญหาดังกล่าวขึ้น ดังที่สมบัติ
ธำรงธัญวงศ์ เล่าเอาไว้ว่า

. . . ศนท. (ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา) เคลื่อนไหวช่วยเหลือชาวนาชาวไร่ ผมกับคุณชานี พักศรีเศรษฐ ก็เข้าหาอาจารย์ประกอบ หุตะสิงห์ รองนายกรัฐมนตรีเพื่อหาทางช่วยเหลือ มีกรรมการของชาวนาชาวไร่ไปด้วย ซึ่งการทำงานของเราเวลานั้นก็คือ ผ่อนคลายความเคียดร้อน บางปัญหารัฐบาลแก้ไขได้ไม่หมด แต่ค่อยเป็นค่อยไป อาจารย์ประกอบก็มาพร้อมตัวแทนชาวไร่ชาวนา เพื่อจะมาพูดคุยกับชาวนาที่มาชุมนุม ปรากฏว่ามีอบตถูกปฏิเสธไปแล้ว ฝ่ายสหพันธ์นิสิตศึกษาค้นคว้าก็ออกไปไว้ที่สนามหลวงแล้ว . . . โดยไม่ยอมรับตัวแทนชาวนาชาวไร่ ถือว่าการตกลงเป็นโมฆะ . . . (2526 : 8)

ความขัดแย้งระหว่างองค์กรทั้งสองนั้น เกิดขึ้นและขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งกลายเป็นปัญหาทำลายพลังของนิสิตนักศึกษา ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากความแตกต่างซึ่งจะพิจารณาโดยสรุปดังนี้

ประการแรก ลักษณะขององค์กร ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา เป็นองค์กรที่รวมเอาผู้แทนจากสถาบันต่าง ๆ มาไว้ด้วยกันทำงานร่วมกันและประสานงานกัน สมาชิกก็มีแนวความคิดไม่เป็นเอกภาพ มีความแตกต่างกันพอสมควร การตัดสินใจต่อปัญหาต่าง ๆ จึงต้องพิจารณาความเป็นจริงของแต่ละสถาบัน ดังที่สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ กล่าวถึงสภาพของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาว่า

. . . เนื่องจากมีคนมาก ก็เลยอยู่ย้ายหน่อย . . . แต่ก็มีลักษณะพิเศษในตัวของมันอยู่ คือเป็นที่รวมของความหลากหลาย จะเห็นว่านายกสโมสรและนายกองค์การบางแห่งก็มาจากการเลือกตั้ง บางแห่งมาจากการแต่งตั้ง ความคิดและการกระทำทั้งหลายก็ต้องมองจากสภาพความพร้อมแต่ละมหาวิทยาลัย ว่าต่อสิ่งนี้ทำได้หรือไม่ได้อย่างไร . . . (2526 : 8)

นอกจากนี้ด้วยฐานะที่เป็นองค์กรกลางของนิสิตนักศึกษาทั่วประเทศ การเคลื่อนไหวต่าง ๆ จึงดำเนินถึง "ผลสำเร็จ" เป็นอย่างมาก ต้องวางแผนและกำหนดขั้นตอนอย่างรอบคอบ เพราะถ้าการประท้วงล้มเหลว ย่อมส่งผลกระทบต่อขบวนการนิสิตนักศึกษาในวงกว้าง และความเชื่อถือน่าจะลดลง ดังที่เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาไม่ยอมรับร่วมเคลื่อนไหวประท้วง "คำสั่งห้ามบุคคลภายนอกเข้ามาอภิปรายในมหาวิทยาลัย" ในปี พ.ศ. 2515 เพราะเห็นว่าเป็นประเด็นที่ไม่ใหญ่พอจะรวมพลังได้เต็มที่ คนจะเข้าร่วมน้อย และเสียเปรียบในการต่อรองเมื่อมีการเคลื่อนไหวครั้งต่อไป . . . (ธเนศวร์ เจริญเมือง 2517 : 18-19)

แต่สำหรับกลุ่มอิสระนั้น เป็นกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่มีแนวความคิดใกล้เคียงกัน มีสมาชิกจำนวนน้อย มีระเบียบ กฎเกณฑ์ยุ่งยาก และไม่ได้อยู่ในฐานะตัวแทนของนิสิตนักศึกษาอย่างเป็นทางการ ดังนั้นการเคลื่อนไหวจึงเสมือนเป็นการกระทำเฉพาะกลุ่ม ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงผลกระทบจากการเคลื่อนไหวมากนัก กลุ่มอิสระจึงมีความคล่องตัว รวดเร็ว และฉับไวในการจับประเด็นและวางแผนการชุมนุม

ความแตกต่างดังกล่าวทำให้องค์กรทั้งสองมองประเด็นในการเคลื่อนไหวแตกต่างกัน เช่นขณะที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา สนับสนุนให้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ เพราะเป็นสิ่งที่จำเป็นธรรมจับต้องได้ เพราะเป็นรูปธรรม (สมมติ 2526 : 7) เป็นจุดที่มีความสำคัญก่อนในสังคม . . . เพราะเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดคือเผด็จการ . . . การเรียกร้องรัฐธรรมนูญเป็นจุดที่ตรงและสอดคล้องความต้องการของประชาชน (ธีรยุทธ บุญมี 2528 : 51) แต่กลุ่มอิสระนั้นไม่เห็นด้วย เพราะเป็นการดึงเอา 2 ขบวนการเข้ามาเผชิญหน้ากันโดยตรงที่เดียว ซึ่งเป็นภาวะที่หนักมาก . . . ภาวะที่หนักเช่นนี้ขบวนการทุกส่วนต้องสามัคคีกันจริง ๆ . . . (ยุคศรีอาริยะ 2524 : 265) และกลุ่มอิสระถือว่าเป็นการก้าวล้ำพัฒนาการของขบวนการ ซึ่งควรจะมีขั้นตอนอื่น ๆ ก่อนหน้านี้ "การก้าวกระโดด ทำให้ประเมินได้ยากว่ามันจะก่อผลอย่างไร อาจจะทำให้อำนาจแตกได้" (เขียนชัย วงศ์ศรีสุวรรณ 2524 : 50) ถึงแม้จะมีความคิดเห็นต่างกัน แต่ทั้งสององค์กรก็ร่วมมือกันต่อสู้ปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้มีประชาธิปไตย ซึ่งเป็นความหวังร่วมกัน และด้วยความคล่องตัวต่างกัน ดังนั้นกลุ่มอิสระจึงมักจะช่วงฉวยการนำในการเคลื่อนไหวแต่ละครั้งไว้ก่อนเสมอ เมื่อต้องเปิดทางให้ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษามารับภาระต่อ ก็อาจทำให้เกิดปัญหาถ้าไม่สามารถจัดวางคนและงานให้เหมาะสมกับภาวะของการมีองค์กรนำสององค์กรเช่นนี้

ประการที่สอง ความแตกต่างด้านแนวคิด ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา นั้นไม่มีลักษณะเด่นเฉพาะของแนวคิดใดแนวคิดหนึ่ง แต่ยังมีลักษณะรักความเป็นธรรม ยึดมั่นในสิทธิเสรีภาพ ความยุติธรรมและต่อต้านเผด็จการต้องการประชาธิปไตยและได้รัฐบาลมาจากการเลือกตั้ง (สมมติ 2526 : 7) แต่กลุ่มอิสระนั้นได้พัฒนาความสนใจไปสู่ระบบสังคมนิยม (โกศล 2524 : 49) ด้วยแนวความคิดที่แตกต่างกันทำให้เกิดความหวาดระแวงกันในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จนกระทั่งมีการพูดจาโจมตีกัน ดังที่คณะกรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา กล่าวหาว่า เสกสรรค์ เป็นคอมมิวนิสต์และต้องการโค่นล้มรัฐบาล

ทางกลุ่มอิสระและองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งเป็นผู้ให้การเคลื่อนไหวตั้งแต่ต้น ก็ไม่พอใจที่กรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ จากการติดต่อกับขบวนการของนิสิตนักศึกษาประชาชน เป็นเวลานาน และขณะเดียวกันก็มีคำสั่งจากรัฐบาลให้ผู้นำนิสิตนักศึกษาบางคนไปพบอย่างที่เคยปฏิบัติมาก่อน (ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา 2517 : 117) ทำให้นักศึกษากลุ่มอิสระเริ่มระแวงสงสัยซึ่งกันและกัน

ถึงแม้ว่าปัญหาเหล่านี้จะเกิดจากความผิดพลาดในการประสานงาน หรือเป็นการวางแผนเพื่อให้เกิดความระส่ำระสายในขบวนการนิสิตนักศึกษาก็ตาม เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ ล้วนเป็นผลที่นำไปสู่การแตกแยกในเวลาต่อมาทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้จากเหตุผลของการก่อตั้งสหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทยประการหนึ่ง ที่ระบุว่า เพราะเกรงว่าศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาจะต้องยุบเลิกไปเพราะเข้าไปผูกพันกับรัฐบาลมากเกินไป

แต่ความแตกแยกดังกล่าวก็ไม่ได้มีผลให้กิจกรรมในการเคลื่อนไหวเพื่อสังคมและประเทศชาติลดน้อยลง กลับปรากฏว่ามีการเคลื่อนไหวเรียกร้องเพิ่มมากขึ้นในแทบทุกหน่วยงาน

3. ความเป็นเอกภาพขององค์กรนำ

มีผู้กล่าวว่า ปี พ.ศ. 2518-2519 เป็นปีที่ขบวนการนิสิตนักศึกษามีความเป็นเอกภาพเป็นครั้งแรกทั่วทั้งขบวนการ (สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล 2524 : 277-278) เพราะฝ่ายซ้ายในขบวนการนิสิตนักศึกษา สามารถเข้าไปกุมการนำในขบวนการในเกือบทั้งหมด สามารถขึ้นเป็นองค์การบริหารนิสิตนักศึกษาได้ทุกสถาบัน (พิเชียร อำนวยวาระเสรีรัฐ 2527 : 501) ตั้งแต่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ตลอดจนมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นต้น และขณะเดียวกันก็สามารถเชื่อมต่อกับศูนย์กลางนักเรียนแห่งประเทศไทยได้สำเร็จ สามารถร่วมมือกันสร้างคนและจัดส่งไปเคลื่อนไหวในกลุ่มนิสิตนักศึกษาในสถาบัน และองค์กรต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัย

นิสิตนักศึกษาเริ่มปฏิเสธห้องเรียนอีกครั้งหนึ่ง เพื่อไปมีบทบาทในงานกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น เช่น งานจัดตั้งขบวนการในชนบท จัดตั้งกรรมกรในโรงงาน งานจัดตั้งชาวสลัม และจัดตั้งนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย วิทยาลัยและโรงเรียนต่าง ๆ (ถนอมฤทธิ์ 2525 : 101) นิสิตนักศึกษาในกลุ่มนำแทบทุกคนถูกผลักดันให้เข้าไปเคลื่อนไหวร่วมกับกลุ่มชนข้างนอกมากขึ้น

เข้าร่วมการประท้วงและช่วยเหลือให้การเรียกร้องประสบความสำเร็จ หรือไม่ก็แผ่ถึงสิ่งที่พวกเขาเห็นว่าไม่ถูกต้อง ดังที่เทียนชัย วงศ์ศรีสุวรรณ กล่าวว่า ". . . เวลาคนเข้าสู่ขบวนการมันถูกทำให้เป็นนักเคลื่อนไหว . . . จะทำยังไง จะปลุกระดมที่ไหน เขาใส่ไตรศกัณฐ์จะทำอย่างไร ประชุมกันทุกวันหรือทุกคืน . . ." (2524 : 54) และสามารถสร้างพลังเคลื่อนไหวในขอบเขตทั่วประเทศ และประสบความสำเร็จอย่างมาก เพราะผู้นำนิสิตนักศึกษาอยู่กันพร้อมหน้า สามารถสร้างกระแสทางการเมืองของฝ่ายก้าวหน้าได้สูงสุดอย่างไม่เคยมีมาก่อน (พิเชียร อำนางวรประเสริฐ 2527 : 494)

ความเป็นเอกภาพของนิสิตนักศึกษานั้น จึงหมายถึงความเหมือนกันในทางความคิดคล้ายคลึงกันในบทบาทการเคลื่อนไหว มีความเชื่อและศรัทธาในสิ่งเดียวกัน เพราะนิสิตนักศึกษาได้รับการถ่ายทอดผ่านการจัดตั้งหรือผ่าน "กลไกสาย" ในทิศทางเดียวกัน และช่วงเวลานั้นหนังสือจำนวนมากที่ทะลักเข้าสู่ขบวนการนิสิตนักศึกษาก็มีเนื้อหาที่จะหล่อหลอมคนไปสู่ขบวนการเดียวกันเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ดังที่เกษียร เตชะพีระ ได้ให้ภาพของนิสิตนักศึกษาก้าวหน้าในยุคสมัยนั้น เอาไว้ว่า

เราเดินเข้าธรรมศาสตร์ปีนั้นโดยซุ่มเพลง "เปิบข้าว", "ข้าวคอยฝน" อยู่ในปากท่องบทกวี "ประชาชนต้องเป็นใหญ่ในแผ่นดิน" อยู่ในใจ และมี "ประชาชน" เป็นมิ่งขวัญ เรารู้สึกง่าย ๆ ว่า เราอยู่ข้างประชาชน การเมืองเป็นเรื่องของเรา ธรรมศาสตร์และเราในฐานะนักศึกษาตีคั้นพระคุณภาชีอากระประชาชนที่ซุนเสียงให้ไ้ไ้รำเรียนอย่างใหญ่หลวง เราต้องทดแทนพระคุณนี้ด้วยการเป็นผู้เดินนำหน้าทางสิทธิเสรีภาพและความยุติธรรมจากอำนาจธรรมในสังคมนี้ให้แก่ประชาชน มันง่ายมันกร้าวมันชอบธรรมและทรงพลัง

เราจึงไม่เห็นว่าจะต้องแยแสกับห้องเรียน ห้องถนน ห้องนาห้องไร่ โรงงาน สลัม สำคัญว่าเป็นไหน ๆ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ของเราอยู่ข้างนอกโชน ในหมู่ประชาชน เราเห็นว่าเราเรียนจากชีวิตของประชาชนสามารถหยั่งถึงความเป็นจริงของสังคมถ่องแท้กว่าในห้องเรียนห้องสมุด ถ้าเราจะเข้าห้องเรียนบ้างก็เพื่อมาชวนเพื่อนให้เลิกเรียนไปทำกิจกรรม ถกเถียงกับอาจารย์บางท่านและสอบ อย่างนั้นเวลาเรียนตามแบบแผนของเราเลย มันน้อยจนเราไม่อยากนับ

นั่นเรา "มอง" หรือ "เข้าใจ" ความเป็นจริงทางสังคมและชีวิตของประชาชนที่เราไปคลุกคลีสัมผัสอย่างไร? แน่ละ เรามองผ่านกรอบโลกทัศน์ - ชีวิตทัศน์ใหม่ มันเป็นปรัชญาใหม่ ทฤษฎีใหม่ความคิดใหม่ของผู้ยากไร้ กรรมกร ชาวนา เราเรียกมันอย่างภาคภูมิใจและเลืกกลัวฟ้าดินว่า "สังคมนิยม", "ลัทธิมาร์กซ์", "ลัทธิคอมมิวนิสต์" คือเหลือเกินที่เรามีเสรีภาพจะศึกษาเรียนรู้ สิ่งที่เคยต้องห้ามเหล่านี้เป็นครั้งแรก เราย่อมต้องใช้เสรีภาพที่แลกมาด้วยเลือดเนื้อชีวิตหน้าตาของประชาชน ศึกษาที่จะกลับมาเป็นประโยชน์รับใช้ประชาชน สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อ

ประชาชนดังกล่าว ไม่ใช่กองความรู้ลอย ๆ ในห้องเรียน แต่สิ่งนี้ต่างหากงอกงามขึ้นมาจาก
 แผงหนังสือพอกเก็ตบุ๊ก วารสาร นิตยสาร แผ่นปลิว ฯลฯ รวมทั้งวิทยุเถื่อนที่รัฐบาลสั่งห้ามนี้ต่าง-
 หากมันผูกขึ้นมารวมกับดอกเห็ดฤดูฝนต่อหน้าเรา เราตื่นตื่นต่อมัน ชื่นชมมันเก็บมัน กินมันกลืนมัน
 ว่ากันว่า เห็ดพิษบางชนิดจะทำให้ผู้กลืนกินแลเห็นโลกเป็นสีแดงเดือดไปหมด พอกเก็ตบุ๊ก
 เหล่านั้นก็ฉายตาเรามองโลกเป็น 2 ไปหมดเช่นกัน หมายความว่า มีชาวกับคำ, ธรรมะกับ
 อธรรม, พระเอกกับผู้ร้าย, ชนชั้นที่ถูกกดขี่ชูครีคกับชนชั้นกดขี่ชูครีค, ปฏิวัติกับปฏิกริยา, สังคม
 นิยมกับทุนนิยม, ก้าวหน้ากับล้าหลัง ฯลฯ ดังนั้นจึงมีเรา : ประชาชนผู้รักชาติรักประชาธิปไตย
 และความเป็นธรรมในสังคม กับ เขา : ชนชั้นปกครองชายชาติปฏิกริยาเผด็จการฟาสซิสต์
 ปล้นชาติปล้นประชาชน ด้วยประการฉะนี้ (2527 : 524)

นิสิตนักศึกษาแก้วหน้ายุคนี้จึงแตกต่างจากยุคที่ผ่าน ๆ มา สังจธรรมเป็นสิ่งที่ได้มา
 ง่าย ๆ จากการถ่ายทอดการปฏิเสศคุณค่าต่าง ๆ ไม่ได้เกิดจากประสบการณ์เฉพาะตัวที่นำไปสู่
 การแสวงหาที่แท้จริง การจัดตั้งได้สร้างคนที่มีอุดมการณ์อย่างกลไกแต่ขาดชีวิตที่แท้จริง แต่
 เต็มไปด้วยความก้าวร้าวแรงแรงมากยิ่งขึ้น

การเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาไม่ได้มุ่งโจมตีเฉพาะรัฐบาลอีกต่อไป แต่มุ่งเปิด
 เผยถึงความบกพร่องของระบบการปกครอง เพื่อกำหนดทิศทางให้อุดมการณ์สังคมนิยมเข้าสู่
 สังคมไทยอย่างแพร่หลายอิทธิพลพวกนี้ (สังคมนิยม) มันแพร่เข้ามา เกือบเรียกได้ว่าส่วนนี้
 เป็นส่วนใกล้ชิดขบวนการมากที่สุด (เทียนชัย 2524 : 53) และในเวลาเดียวกันพรรค
 คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็ได้เผยแพร่แนวความคิดสู่ขบวนการ และความคิดสังคมนิยมมิได้ใช้
 มาเมื่ออิทธิพลต่อบทบาทของนิสิตนักศึกษาก่อนการถูกปราบครั้งใหญ่ ปี พ.ศ. 2519 การที่นิสิต
 นักศึกษารับแนวความคิดสังคมนิยมเข้ามาอย่างรวดเร็วนี้ มีผู้ตั้งข้อสงสัยซึ่งอาจประมวลได้
 ดังนี้

ประการแรก สถานการณ์ทางสากลที่ทำให้บทบาทของประเทศทางสังคมนิยมหรือ
 คอมมิวนิสต์ มีสถานภาพสูงขึ้นในสายตาของชาวโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนไทยที่ถูกปิดหูปิดตา
 และรับข่าวสารในเรื่องดังกล่าว ในทางที่ชั่วร้ายเกิดความเป็นจริง จากนโยบายการรณรงค์
 ปราบปรามคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และรัฐบาลชุดต่อมา เช่นการที่
 องค์การสหประชาชาติประกาศรับรองประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน (จีนแดง)
 เข้าเป็นสมาชิกแทนสาธารณรัฐจีน (จีนไต้หวัน) เมื่อปี พ.ศ. 2514 หรือกรณีที่ประธานาธิบดี
 นิกสันแห่งสหรัฐอเมริกาเดินทางไปเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน

ในปี พ.ศ. 2515 ตลอดจนการเจรจายุติสงครามเวียดนาม โดยที่ทหารอเมริกันจะต้องถอนทหารออกจากเวียดนามในที่สุด

ขณะที่ประเทศในกลุ่มสังคมนิยมกำลังเป็นความสนใจ ความต้องการเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษาในนั้น หนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ซึ่งมีสุชาติ สวัสดิ์ศรี เป็นบรรณาธิการ ได้มีส่วนในการนำความจริงเชิงวิชาการมาเปิดเผย ในหนังสือฉบับ "แนะนำสาธารณรัฐประชาชนจีน" และเวลาเดียวกันก็ได้มีส่วนทำให้สถานภาพของสหรัฐอเมริกาในสายตาของนิสิตนักศึกษาตกต่ำลง เมื่อมีการเปิดเผยถึงการเข้ามาจารกรรมทางวิชาการของสหรัฐอเมริกาต่อประเทศไทย ในฉบับ "วิจัยจารกรรม" นอกจากนี้การล้วงลับของประเทศไทย และการตั้งฐานทัพทหารอเมริกันในประเทศไทย ก็เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดการเปรียบเทียบและผลัดกันนิสิตนักศึกษาให้ยอมรับประเทศสังคมนิยมมากขึ้น

ประการที่สอง สถานการณ์ของสังคมไทยยุคนั้น การเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาในได้เกิดการปะทะกับกลุ่มอิทธิพลต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ความรุนแรงเริ่มเกิดขึ้น ภาวะเช่นนี้ นิสิตนักศึกษาเกิดความรู้สึกหมกหมองปฏิเสธสภาพสังคมขณะนั้น และต้องการแสวงหาสิ่งใหม่เพื่อมาทดแทนสิ่งที่สูญหายไป ดังที่อดีตนายกนิสิตนักศึกษายุคนนั้นกล่าวว่า

. . . เราถูกอัดเข้ามาเรื่อย ๆ . . . ถูกตีให้ถอยลงมา ๆ บีบอัดลงมาอีก ภาวะแบบนี้ทำให้เรารู้สึกว่าทางออกมันแคบลงอีก คือรู้สึกว่าเออละ ถึงที่สุดแล้วก็เข้าไปจับปืน มันทางออกสุดท้ายที่เหลืออยู่ . . . ทั้งภาวะตอนนั้นมันเจ็บปวด สำหรับคนที่อยู่ในขบวน อยู่ดี ๆ ก็มีเพื่อนตายไป คนโน้นข้างคนนี้ข้าง ความรู้สึกของพวกเราหรือคนนำก็ตามที่ เราไม่เคยรู้สึกว่าจะปลอดภัย รู้สึกว่าพร้อมจะถูกเก็บที่ไหนก็ได้ . . . มันตึงเครียดมาก แต่มันก็ทำให้การนำสามัคคีและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือถ้าหัวขบวนไปทางไหนก็ไปทางนั้น เอกภาพภายในหมู่ได้ในระดับนี้เลยในช่วงนั้น . . . (เทียนชัย 2524 : 56)

หรือจากที่ชูศิลป์ วัฒนา สมาชิกของชมรมคนรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหงกล่าวว่า

. . . ไปทำงานกับชวานาซัดแย้งกัน เขาก็จ้างมือปืนมายิงคุณจะให้เขาสรุปว่าอย่างไร เอาเขาไปลงดังแดง เห็นประชาชนถูกฆ่ามันคุณจะให้เขาสรุปอย่างไร ออกไปที่ไรก็เจออย่างนี้ กรรมกรอย่างกรรมกรเหมโก็กรรมกรที่เคลื่อนไหว จะถูกยิง โดนล่า ทิ้งข้อสรุปต่าง ๆ ของเหตุการณ์ที่ถึงแม้วันนี้เขาไม่สรุป เขาไม่เห็นด้วย แต่อีกไม่กี่วันก็เห็น . . . บางคนเขายังไม่นิยมความรุนแรง แต่ผ่านเหตุการณ์ 19 ไป . . . เขาก็เปลี่ยน เขาก็รู้สึก ผมว่าส่วนหนึ่งเป็นเกมของรัฐบาลในช่วงนั้น มีส่วนอยู่มากที่ทำให้แนวคิดนี้เติบโตอย่างเต็มที่ . . . (2524 : 54)

ดังนั้นความรุนแรงจากการปราบปรามของรัฐ หรือจากความขัดแย้งกับผลประโยชน์ของกลุ่มตรงกันข้าม มีส่วนผลักดันให้นักศึกษาเชื่อมั่นและศรัทธาต่อแนวคิดสังคมนิยมอย่าง เป็นเอกภาพมากขึ้น

ประการที่สาม การจัดตั้งหรือกลไกสายของพรรคคอมมิวนิสต์ฯ การที่นักศึกษา ถูกปิดกั้นจากการเรียนรู้ "สังคมไทย" อย่างเปิดเผยเป็นเวลานาน หรือถ้าจะได้ยินได้ฟังบ้าง ก็เป็นการให้ข้อมูลด้านเดียวที่ไม่ก่อให้เกิดการคิด การวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ว่างขวาง ซึ่คความรู้อันเรื่องดังกล่าวจึงค่อนข้างจำกัด แต่ปรากฏว่าสิ่งที่พวกเขาเรียนรู้จากห้องเรียน ก็ไม่สามารถอธิบาย หรือแก้ปัญหาที่ปรากฏอยู่ในสังคมได้อย่างสอดคล้องความเป็นจริง ดังที่ อนุช อภาภิรม ได้สรุปถึงสาเหตุที่ต้องเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยว่า

. . . ขณะที่มีความรู้สึกเช่นนั้น (ความรู้สึกว่าภายในประเทศต้องมีการพัฒนา ภายนอก ประเทศเราต้องเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง มีศักดิ์ศรีทางสากล และความรู้สึกว่าลัทธิ ประชาธิปไตยยังมีน้อยทำอะไรถูกปิดกั้น . . .) ก็มีการเคลื่อนไหวระดับหนึ่ง ก็ถูกผลักอยู่ เรื่อย ๆ ให้หลุดออกจากรัฐบาล ตอนนั้นยังไม่รู้จักพรรค ใครเป็นใครยังไม่รู้จัก แต่ก็ถูก กล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ถูกกล่าวหามากจนชิน . . . เมื่อผลักไปเรื่อย ๆ ก็รู้จักสายของ พรรคราว ๆ ปี พ.ศ. 2516 . . . เขามาเสนอการวิเคราะห์สังคมไทยทั้งระบบ ซึ่งเรา ไม่ได้ศึกษามาก่อน ที่เราศึกษาโดยมากเป็นด้านเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม เขาเสนอเป็นระบบ ว่าเราจิตใจจึงนี้อมรับ มาย้อนถิกคดูแล้วรู้สึกว่าเป็นผลเสียของนโยบายปิดกั้นประชาชนของ รัฐบาล ถ้ารัฐบาลเปิดให้ทุกคนค้นคว้าสังคมไทย . . . สมัยก่อนใครพูดถึงประชาชนก็ว่า เป็นคอมมิวนิสต์ พูดถึงการปฏิรูปที่คิดก็ว่าเป็นคอมมิวนิสต์ รู้สึกเป็นการปิดกั้น การวิเคราะห์ สังคมไทยอย่างเป็นระบบจึงไม่มี แต่หาเง้นเขาทำเป็นระบบน่าเชื่อถือ เราจึงคล้อยตาม

กล่าวสรุปอย่างสั้นกับราษฎ์คนหนึ่งว่าไว้คือมีความปรารถนาที่จะเกิดความรับรู้ ความรับรู้ เกี่ยวกับสังคมไทยมีน้อย แต่ความปรารถนาจะเปลี่ยนสังคมไทยมีมาก มีส่วนทำให้ผิดพลาด

จากความจำกัดในการรับรู้ดังกล่าว และเมื่อต้องจำกัดทางด้านเวลาในการศึกษา อีกด้านหนึ่ง เพราะเวลานั้นนักศึกษามีบทบาทในการเคลื่อนไหวอย่างมาก ไม่มีเวลาใน การค้นคว้าไตร่ตรองอย่างแท้จริง เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์ฯ แพร่ความรู้เข้ามาโดยผ่านสื่อต่าง ๆ และการจัดตั้ง จึงทำให้แนวความคิดสังคมนิยมมีอิทธิพลทางความคิดต่อกลุ่มนำบางส่วนของ ขบวนการนักศึกษา

ความคิดสังคมนิยม จึงมีอิทธิพลต่อบทบาทของนิสิตนักศึกษาอย่างมาก และขณะเดียวกันก็ได้สร้างกระแสโจมตีบุคคลที่มีแนวความคิดที่แตกต่างออกไป ดังเช่นที่ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เขียนหนังสือเรื่อง "ว่าด้วยชายไทย" วิพากษ์วิจารณ์ขบวนการฝ่ายซ้ายยุคนั้นว่า ". . . ที่เขาทำหลาย ๆ อย่างมันไม่ถูก มันเป็นการมองข้ามอารมณ์ ความรู้สึกของบุคคลไป หาคำตรูใส่ตัวมากเกินไป เช้ามบุญน้อยไป . . ." (เสกสรรค์ 2528 : 61) ก็ปรากฏว่าถูกวิพากษ์วิจารณ์และถูกกล่าวหาว่าเป็น "ลัทธิแก๊ง"

ประการที่สี่ การเติบโตของวงการหนังสือและวรรณกรรม เมื่อประชาชนมีเสรีภาพในการแสวงหาความรู้มากขึ้น วงการหนังสือและวรรณกรรมก็เริ่มเคลื่อนไหวและพิมพ์หนังสือออกเผยแพร่จำนวนมาก นิตินี้ วิสูตรานต์ ได้สรุปถึงความตื่นตัวของวรรณกรรมแนวประชาชนไว้ตอนหนึ่งว่า

. . . การตีพิมพ์หนังสือวิชาการแนวก้าวหน้าและหนังสือวรรณกรรมก้าวหน้า โดยกลุ่มหรือชมรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ โดยเฉพาะ หนังสือ ปรัชญานิพนธ์ประธานเหมาเจ๋อตง ในงานนิทรรศการจีนแดง พ.ศ. 2517 นอกจากนี้ก็มีปรัชญาลัทธิมาร์กซิสต์ หลักลัทธิเลนิน คาร์ล มาร์กซ สรรพนิพนธ์เหมาเจ๋อตง ตลอดจนงานนิพนธ์ของมาร์กซ เอง เกลล์เลนินและสตาลิน หนังสือเก่า ปี พ.ศ. 2490-2501 เช่นไทยกึ่งเมืองขึ้น แคปิตาλισต์ มหาชนทรศนะ จากกลุ่มแม่น้ำโวลก้า และนอกจากนี้ยังพิมพ์เผยแพร่ในลักษณะเอกสารโรเนียว เช่นชีวทัศน์เยาวชน ปรัชญาสังคมนิยม เศรษฐศาสตร์เพื่อมวลชน วัตตุนิยมประวัติศาสตร์ สังคมประเทศไทย ไครเลียง ไครสร้าง เป็นต้น

สำหรับงานวรรณกรรมเก่าของนักเขียนก้าวหน้ามีเช่น แลไปข้างหน้า จนกว่าเราจะพบกันอีก รวมเรื่องสั้นของศรีบูรพา ความรักของวัลยา ปีศาจ ไฟเย็น ชีวิตกับความใฝ่ฝัน เราชนะแล้ว . . . แม้จำ ความเปลี่ยนแปลง เห็นแต่ผู้ชตาเต็ม กวีประชาชน ขณะเดียวกันก็มีการตีพิมพ์วรรณกรรมเพื่อชีวิตต่างประเทศ เช่น คนขี้เลือด เป้าหลอมนักปฏิวัติ เปรมจันต์ เธอคือชีวิต มหาวิทยาลัยแห่งชีวิต และแม่ เป็นต้น . . .

ทางด้านนิทรรศการและการอภิปราย ก็ได้นำเอาผลงานและชีวิตของนักเขียนมาเสนออย่างมองเห็นกระบวนการคลี่คลายและพัฒนา เช่น ศรีบูรพา บรรจง บรรเจิดศิลป์ อินทรายุท เปลื้อง วรรณศรี จิตร ภูมิศักดิ์ มีการรวบรวมวรรณกรรมวิจารณ์ร่วมพิมพ์เป็นเล่ม และสมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทย โดยจัดสัมมนาเรื่องแนวความคิดของจิตร ภูมิศักดิ์ เกี่ยวกับสังคมไทย . . . และตีพิมพ์บรรยายงานนักวิชาการในเรื่อง จิตร ภูมิศักดิ์ นักรบของคนรุ่นใหม่

การออกหนังสือพิมพ์และนิตยสารก้าวหน้า มีหนังสือประชาธิปไตย มหาราชอาณาจักร เอเซีย ประชาชาติ ที่มุ่งเสนอข่าวประชาธิปไตย ด้านการเมือง วรรณคดีต่อต้านระบบเจ้าขุนมูลนาย และอภิปรัชญาของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ที่ต่อสู้กับจักรพรรดินิยมและระบบเผด็จการทหาร นอกจากนี้ก็มี ปิฎกภูมิ จัตุรัส ศูนย์ เสียงเยาวชน นุถุชน ประชาชน โคมฉาย โดยเฉพาะอักษรศาสตร์พิจารณา . . . (2519 : 6-9)

จะเห็นได้ว่า หนังสือที่พิมพ์เผยแพร่ความคิดทางสังคมนิยม การต่อสู้ของคนยากไร้ และการวิเคราะห์ข่าวต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อความคิดของนิสิตนักศึกษาไม่ใช่น้อย ดังที่คิต นักศึกษากล่าวว่า " . . . คือแนวความคิดสังคมนิยมที่มันแพร่เข้าสู่ขบวนการนักศึกษา หนังสือ เป็นล้าน ๆ เล่มเลยที่ถูกพิมพ์เผยแพร่ออกไป . . ." (ชูศิลป์ วัฒนา 2524 : 53)

ในอดีตรุ่นก่อนมากลุ่มนำจะมีบทบาททางด้านความคิด มีการถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์ และจัดพิมพ์หนังสือ แต่สำหรับสมัยนี้ นิสิตนักศึกษาอาศัยอ่านหนังสือที่พิมพ์จำหน่ายอย่างมาก หรือไม่ก็จัดพิมพ์เอง แต่เป็นการนำข้อเขียนของบุคคลอื่นมารวบรวม หนังสือของนิสิต นักศึกษาในลักษณะของการวิพากษ์วิจารณ์สังคม หรือแสดงทัศนะต่อปัญหาส่วนรวมมีน้อยลง มีแต่ เฉพาะหนังสือที่พิมพ์ประกอบการจัดนิทรรศการ การประท้วงเป็นกรณีไป นอกจากบทบาททาง ปัญญาจะลดลงแล้ว แกนนำเองก็ไม่มีโอกาสได้ศึกษาค้นคว้ามากมายนัก " . . . เวลาที่จะ ศึกษา ก็อาจเป็น เวลาส่วนตัวแต่ละคนก็ไปอ่าน การค้นคว้าอย่างจริง ๆ จัง ๆ หรือเจาะลึกนี้ ส่วนของแกนเกือบไม่มีสิทธิ์เลย" (เทียนชัย 2524 : 54) เมื่อแต่ละคนศึกษาก็ไม่มีการถูก หรือแสดงความคิดเห็นเลย เพราะเวลานี้น้อยแต่ละคนก็ใช้ในการเคลื่อนไหวเสียเป็นส่วนมาก

ความเป็นเอกภาพของนิสิตนักศึกษายุคนี้ เป็นความเหมือนที่ไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ เป็นการรับและถ่ายทอดเข้าสู่ขบวนการอย่างง่าย ๆ และไม่เป็นตัวของตนเอง จนกระทั่งมี ผู้กล่าวว่า " ขบวนการนิสิตนักศึกษาเคยหยุดคิด เพราะมอบความคิดให้กับผู้อื่นไปผูกขาด และ เชื่อว่าเขาคิดอะไรก็ได้ ผลผลิตทางความคิดของเขาใช้ได้ทุกหนทุกแห่ง" (เสกสรรค์ 2528 : 53) หรือ สมศักดิ์ เจียม ^{ธีรสกุล} ^{กล่าว} ธีรสกุลกล่าวว่า

. . . ในปี พ.ศ. 2518, 2519 สิ่งหนึ่งที่หายไปของคนของขบวนการนักศึกษารุ่นหลัง ก็คือ ความเป็นไปเอง หรือลักษณะของความกระตือรือร้นแบบเป็นไปเอง . . . เวลาที่จะ พูดยังไม่ต้องถามก่อนว่า เมื่อก่อนจะทำสิ่งนี้ . . . ต้องทำอะไร . . . จะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม . . . ขบวนการนักศึกษาสรางเอกภาพได้ แต่ในอีกด้านหนึ่ง เอกภาพของ ขบวนการนักศึกษามาทพร้อมกับการผูกพันเข้ากับขบวนการทางการเมืองที่ตายแล้ว คือเป็นการ ความกระแสของ พทท.ไป . . . จึงไม่มียุทธศาสตร์วิธีของตัวเอง . . . ฉะนั้นการรับรู้ ต่าง ๆ จึงถูกปิดตายหมด . . . (2524 : 276-279)

ดังนั้นถึงแม้ว่านิสิตนักศึกษาสร้างพลังของตนเองอย่างเป็นกลุ่มก้อน มีความศรัทธาและ มุ่งมั่นอย่างแรงกล้า แต่เพราะความผิดพลาดในการเคลื่อนไหวของขบวนการ ทำให้เอกภาพ

ดังกล่าวไม่สามารถจะเป็นพื้นฐานให้พบหาของนิสิตนักศึกษาเป็นที่ยอมรับในขณะนั้น แต่กลับยิ่งถูกโจมตี และเสื่อมความนิยมอย่างรวดเร็ว และต้องล่มสลายในที่สุด

ก. การใช้ความรุนแรงและการปราบปรามในที่สุด

ในขณะที่มีการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษานั้น มักจะมีความรุนแรงเกิดขึ้นอยู่เสมอ นับตั้งแต่การชุมนุมบริเวณรัฐสภาของนิสิตนักศึกษาเพื่อให้แก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยขอให้ลดอายุผู้มีสิทธิเลือกตั้งจาก 20 ปี เหลือ 18 ปี เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2517 ปรากฏว่าได้มีการชุมนุมต่อต้านนักศึกษาของพวกนักเรียนอาชีวะเป็นครั้งแรก ภายหลังจากนั้นเป็นต้นมา ก็ทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ นับตั้งแต่การชุมนุมคัดค้านและการปะทะกันในกลุ่มประท้วง เช่น การชุมนุมคัดค้านการเดินทางกลับเข้าประเทศของจอมพลถนอม กิตติขจร เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2517 บริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กลุ่มกระทิงแดงได้ปะทะเข้ามาในที่ชุมนุม ทำให้คนบาดเจ็บหลายคน และในวันที่ 20 สิงหาคม 2518 ขณะที่นิสิตนักศึกษาชุมนุมรับฟังนักศึกษาประชาชน 9 คน ที่ถูกจับกุมข้อหาปลุกระดมแต่ศาลปล่อยตัวออกมา และเรียกร้องให้รัฐบาลนำมาตรการฆ่าผู้นำชาวนาหลายคนเสียชีวิตมาลงโทษ ก็มีนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพร่วมกับนักเรียนอาชีวะ ก่อวาทกรรมเพื่อเรื่องขึ้นมาว่า "คนของเขาถูกทำร้าย" เคลื่อนคนเป็นพันพร้อมอาวุธบุกเข้ามาขว้างระเบิดทำลาย และเผาอาคารของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เสียหายร่วม 10 ล้านบาท (คำร้อง ใ้รครวญ 2527 : 228 และ เกษียร เตชะพีระ 2527 : 525) และวันที่ 22 ธันวาคม 2519 กลุ่มกระทิงแดงได้ขว้างระเบิดเข้าใส่ขบวนประท้วงขับไล่ฐานทัพทหารอเมริกันที่บริเวณสยามสแควร์ มีผู้บาดเจ็บ 40 คน เสียชีวิต 4 คน และความรุนแรงได้แผ่ขยายไปยังต่างจังหวัด เมื่อกลุ่มกระทิงแดงขว้างระเบิดใส่นักศึกษาใหม่ที่เดินทางจากกรุงเทพฯ ถึงสถานีรถไฟขอนแก่น ในวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2519 มีนิสิตนักศึกษาคัดค้านและเสียชีวิตจำนวนมาก และเกิดระเบิดที่ปัตตานีมีคนเสียชีวิต 12 คน ในเดือนธันวาคม 2518

นอกจากจะชุมนุมต่อต้าน ปาระเบิดแล้วยังมีการลอบฆ่าทำลาย ผู้นำกรรมกร ชาวนา นิสิตนักศึกษา และนักการเมือง จำนวนมาก เช่น การลอบสังหาร อมเรศ ไชยสะอาด นักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล นิสิต จิระโสภณ กองบรรณาธิการหนังสืออภิปัตย์ของศูนย์กลาง นิสิตนักศึกษา ดร.สนอง บุญโยทยาน รองหัวหน้าพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย

หญิงพ่อนินดา สืบดูเรื่อง ผู้นำชาวนาภาคเหนือ สำราญ กลิ่นคำ กรรมกรหญิง และ
ชรินทร์ สระคำ นิาร ศรีโรจน์ วิชัย เกษศรีหงสา ชุมพร พุ่มไมย ฯลฯ ตลอดจนการฆ่า
แขวนคอกลุ่มต่อต้านพระถนอมอีก 2 ศพ ที่นครปฐม (เกษียร 2527 : 526-527)

กลุ่มอิทธิพลภายนอกที่มักจะขัดขวางและโจมตีการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาอยู่เสมอ
นั้น มีอยู่หลายกลุ่ม ประสานกับการออกข่าวทางวิทยุกระจายเสียงหลายสถานี จนกระทั่งนิสิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วางหรีดและส่งจดหมายเปิดผนึก
ถึงสถานีวิทยุยานเกราะประมาณการเสนอข่าวสารบิดเบือนความจริง เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2519
(พิเชียร 2529 : 509) และการออกข่าวของหนังสือพิมพ์หลายฉบับ แสดงให้เห็นถึงความ
ขัดแย้งระหว่างกลุ่มพลังอื่น ๆ กับขบวนการนิสิตนักศึกษาที่รุนแรงมากขึ้น

ความขัดแย้งดังกล่าวไม่ได้มีปรากฏเฉพาะภายนอกเท่านั้น ในมหาวิทยาลัยเองก็มี
นิสิตนักศึกษาบางคนก่อตั้งเป็นกลุ่มฝ่ายขวา ออกแถลงการณ์โจมตี กัดค้านหรือก่อความวุ่นวายใน
กิจกรรมต่าง ๆ อยู่เสมอสภาพการเคลื่อนไหวดังกล่าวมีเกือบทุกแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยเกษตร-
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
(ประสานมิตร) โดยอาศัยกระแสนิยมภายนอก เข้ามามีองค์การนักศึกษาแต่ละ
มหาวิทยาลัยอย่างหนัก (2527 : 508) แต่ปรากฏว่ากลุ่มก้าวหน้าก็ยังคงได้รับเลือกเข้าเป็น
กรรมการองค์การนักศึกษาเกือบทุกแห่งเช่นเดิม

ความรุนแรงที่เกิดขึ้นเหล่านี้ กลุ่มนำของนิสิตนักศึกษาหลาย ๆ คนก็ตระหนักต่อภาวะ
ที่ล่อแหลมเช่นนี้ พยายามจะแก้ไขสถานการณ์ให้ดีขึ้น ด้วยพยายามจะเน้นบทบาทไปสู่ปัญหา
เศรษฐกิจมากกว่าการเมือง จัดโครงการช่วยเหลือเรื่องปากท้องของประชาชน แต่ก็ไม่
ประสบความสำเร็จมากนัก ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2519 ภาพพจน์ทางการเมืองของนักศึกษาตกต่ำอย่าง
มาก แพบจะออกมาเคลื่อนไหวภายนอกไม่ได้ นิสิตนักศึกษาถูกโจมตีว่า ก่อความวุ่นวาย
ปลุกระดมมวลชนและเป็นคอมมิวนิสต์

นิสิตนักศึกษาได้ทบทวนบทบาทของตนเอง หันกลับมาสนใจนิสิตนักศึกษามากขึ้น แต่
เพราะอิทธิพลของแนวคิดบางด้าน ทำให้มีจุดมุ่งหมายจะจัดตั้งนิสิตศึกษาลงสู่กรรมกรและ
ชาวนาอีก ซึ่งทำให้ถูกโจมตีในเรื่องของการเป็นแนวร่วมคอมมิวนิสต์อย่างหนัก องค์การ-

นักศึกษาบางแห่งก็พยายามลดภาพของความรุนแรง ปรับปรุงรูปแบบของคณะกรรมการใหม่และจากการออกไปหาชาวบ้านผลปรากฏว่า "ชาวบ้านเองก็เอือมระอา ไม่เป็นอันห้ามทานกิน คอยฟังแต่ว่าศูนย์ฯ จะชุมนุมหรือเปล่า . . . ไม่อยากให้เกิดความรุนแรง ไม่อยากให้นักศึกษาชุมนุมเกินขบวน . . . ทำให้บ้านเมืองวุ่นวาย ชั่วของแพง . . . การลงทุนชะงักงัน บ้านเมืองจะลุกเป็นไฟ" (พิเชียร 2527 : 507) ทางด้านอาจารย์ก็พยายามจะลดการปะทะทางการเมืองระหว่างนิสิตนักศึกษากับกลุ่มอิทธิพลภายนอกอย่างมาก เช่นที่ จามริก อาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถึงกับออกกฎหมายห้ามการเคลื่อนไหวใด ๆ ที่ใช้ชื่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีก . . . และขอให้ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ซึ่งเข้ามาใช้ศึก อมธ. เป็นที่ทำการชั่วคราวออกไปจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วย (2527 : 508) การกระทำดังกล่าวทำความไม่พอใจแก่นักศึกษาอย่างมาก และทำให้เกิดความปั่นป่วนในกลุ่มนำของนิสิตนักศึกษา มิใช่น้อย แต่เมื่อมีเหตุการณ์ทางการเมือง นิสิตนักศึกษาก็ยังคงรวมกลุ่มประท้วง เช่นกรณีผลักดันให้จอมพลประภาส จารุเสถียร ที่ลักลอบเข้าประเทศ ในวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2519 เดินทางกลับออกไปได้อีกครั้งหนึ่ง

ความพยายามที่จะจำกัดบทบาทของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ให้อยู่ในกรอบที่เหมาะสม แต่ก็ได้รับการคัดค้านจากแกนนำหลาย ๆ คน จนนายกองต์การศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กล่าวว่า "ในแกนนำนักศึกษานั้นเอง เป็นกลุ่มเผด็จการทางความคิดและเป็นพวกหัวชนฝาไม่คิดเปลี่ยนแปลงนโยบายให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นจริง (2527 : 513) จนกระทั่งขบวนการนิสิตนักศึกษาต้องพบกับความวิกฤตครั้งใหญ่ เมื่อจอมพลถนอม กิตติขจร บวชเป็นสามเณรเดินทางกลับเข้าสู่ประเทศไทย เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2519 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ดำเนินนโยบายพิพลาตบีรัฐบาลเพื่อให้ชดเชยกับฝ่ายทหาร เปิดโปงโฉมหน้าเผด็จการ (2527 : 514-515) จนกระทั่งมีการชุมนุมคนจำนวนมาก และขณะเดียวกันฝ่ายที่ชดเชยกับนิสิตนักศึกษาก็ได้อาศัยวิทยุและหนังสือพิมพ์ เรียกร้องให้ชุมนุมกระหึ่มแฉ ลูกเสือชาวบ้าน นวพล ปิดล้อมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยอ้างว่าข่าวจากหนังสือพิมพ์ควาสยามว่านิสิตนักศึกษาที่แสดงละครจากแขวนคอช่างไฟฟ้าที่นครปฐม ในขณะชุมนุมประท้วงนั้น หนึ่งในจำนวนสองคนที่แสดงละครดังกล่าว นั้น มีใบหน้าละม้ายคล้ายเจ้าฟ้าชาย เป็นการหมิ่นองค์รัชทายาท ในที่สุด เช้าวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

กำลังทหาร ตำรวจ กระจกแดง ลูกเสือชาวบ้าน และนาพลจำนวนหนึ่งได้บุกเข้าไปจับกุม ทำลาย เช่นฆ่า และทำทารุณกรรมกับนิสิตนักศึกษาประชาชนในบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นับเป็นความวิปโยคอย่างยิ่งสำหรับประเทศไทย พร้อมกันนั้นก็มีประกาศของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินภายใต้การนำของพลเรือเอกสฤษดิ์ ชลออยู่ ยึดอำนาจจากรัฐบาล และแต่งตั้งให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลสั่งยุบเลิกองค์การนิสิตนักศึกษา และชุมนุมกิจกรรมทุกประเภททุกสถาบันการศึกษา ห้ามจัดกิจกรรมใด ๆ ทั้งสิ้นยกเว้นกิจกรรมทางด้านกีฬา ศิลปวัฒนธรรม และกิจกรรมบันเทิงต่าง ๆ และต้องขออนุญาตเป็นครั้งคราวไปจนกระทั่งถึงปีพ.ศ. 2521 จึงได้มีประกาศทบวงมหาวิทยาลัย อนุญาตให้จัดกิจกรรมของนิสิตนักศึกษาได้ในขอบเขตที่จำกัด นับเป็นยุคมืดอีกครั้งหนึ่งของประเทศชาติ

การปราบปรามนิสิตนักศึกษาอย่างรุนแรง เกิดขึ้นภายหลังความสำเร็จอย่างใหญ่หลวงได้เพียง 3 ปี ความเสื่อมอย่างรวดเร็วของขบวนการนิสิตนักศึกษาในสายตาของประชาชน เป็นบทเรียนที่ควรค่าแก่การทบทวนอย่างเอาจริงเอาจังในการศึกษาครั้งนี้จะพิจารณาเหตุผลที่จะอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยสรุป

ประการแรก ความไม่ถูกต้องของยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี

จะเห็นได้ว่าประชาชนเริ่มเบื่อหน่ายกับการชุมนุม การเดินขบวนที่เกิดขึ้นทุกวัน เพราะเห็นว่า ทำให้สภาพสังคมวุ่นวาย ชั่ววของแหง การลงทุนชะงักงันเกรงเหตุการณ์จะลุกลามบ้านเมืองจะลุกเป็นไฟ นอกจากความรู้สึกดังกล่าวแล้ว ยังมีกลุ่มหลังบางกลุ่มที่มีแนวคิดแตกต่างกันออกไป ก็ได้เคลื่อนไหว เพื่อต่อต้านบทบาทของนิสิตนักศึกษา ดังที่มียุทธศาสตร์ที่คอยจะชักชวน ก่อทวน หรือสร้างความวุ่นวายในการชุมนุมอยู่เสมอ สภาพเหล่านี้คือความเป็นจริงและความต้องการของสังคมขณะนั้น แต่นิสิตศึกษานั้นไม่ได้มองไปไกลกว่าความถูกต้องเฉพาะหน้า เคลื่อนไหวและปะทะกับทุกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้ง ๆ ที่รู้ล่วงหน้าว่า จะต้องมิใช่ชักชวนเกิดการสูญเสียขึ้นในขบวน เช่น การเดินขบวนขับไล่ฐานทัพทหารอเมริกัน เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2519 นั้น ก็ปรากฏว่ามีกลุ่มกระจกแดงคอยชักชวนและประกาศล่วงหน้ามาแล้วว่าจะต่อต้าน

ความเชื่อมั่นและผลักดันให้กลุ่มชนเข้าปะทะกันนั้น แม้จะได้รับความเห็นใจจากคนบางกลุ่มว่า นิสิตนักศึกษาถูกรังแกอย่างไม่เป็นธรรม แต่ก็มิได้อยู่ไม่น้อยที่เห็นว่าเป็นการสร้าง ความวุ่นวายและทำให้เกิดการสูญเสียโดยไม่จำเป็น ประชาชนย่อมเคลือบแคลงสงสัยว่า นิสิต นักศึกษามีเป้าหมายอะไรซ่อนเร้นอยู่หรือไม่ โดยเฉพาะขณะที่มีข่าวกล่าวหาว่า นิสิตนักศึกษา เป็นคอมมิวนิสต์ออกมาอยู่ตลอดเวลาเช่นนี้

และถ้าพิจารณาในส่วนของหลังนิสิตนักศึกษา ความไม่พร้อมและการต่อรองกับกลุ่ม ภายนอกนั้น ต่ำกว่ากันมาก เพราะขณะที่กลุ่มต่อต้านนักศึกษาสามารถใช้เครื่องสื่อสารได้หลายประเภทใช้ อาวุธได้โดยไม่ผิดกฎหมาย ใช้ทรัพย์สินบางส่วนของการราชการในการต่อสู้ และมีเป้าหมาย เจาะหน้าเหมือนกันคือทำลายขบวนการนิสิตนักศึกษา แต่สำหรับนิสิตศึกษานั้นแทบจะไม่มี อะไรเลย และการมองปัญหาเจาะหน้ายังแตกต่างกันอีกด้วย เพราะบางคนก็ไม่เห็นด้วย ที่จะให้นิสิตนักศึกษาเคลื่อนไหวในลักษณะทำลายอำนาจ . และใช้คนเป็นเครื่องมือและเป้าหมาย ในการต่อสู้

นอกจากจะสูญเสียชีวิตทรัพย์สินจากความขัดแย้งที่ไม่มีกำลังและความพร้อมเพียงพอ แล้ว ยังสูญเสียความนิยม เชื่อมั่นและศรัทธาที่ประชาชนมีต่อขบวนการนิสิตนักศึกษาอีกด้วย จะมีเหลืออยู่บ้างก็เพียงคนส่วนน้อยที่มองไกลไกลการต่อสู้ได้ลึกซึ้งเท่านั้น ซึ่งก็ไม่ได้มีผลต่อ ขบวนการนิสิตนักศึกษา ความผิดพลาดจากการใช้ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีที่ไม่ถูกต้องนั่นเอง ที่ นำไปสู่การปราบปรามอย่างรุนแรงในเหตุการณ์มหาวิปโยค 6 ตุลาคม 2519

ประการที่สอง การสูญเสียอิสระและความเป็นตัวของตัวเอง

ภายใต้ความเป็นเอกภาพทั่วทั้งขบวนการของนิสิตศึกษานั้น ขบวนการนิสิต นักศึกษาได้สูญเสียความเป็นอิสระและความเป็นตัวคนของตนเองไป เพราะพรรคคอมมิวนิสต์ ได้เข้ามาอิทธิพลทางความคิดต่อบางส่วนของขบวนการพรรคคอมมิวนิสต์นั้นมีเขตที่มันอยู่ในชนบท ใช้ นโยบายในการต่อสู้ "ชนบทล้อมเมือง" ดังนั้นการต่อสู้ในเมืองจึงไม่ใช่ เรื่องหลักของพรรค คอมมิวนิสต์ แต่ต้องการเพียงใช้ประโยชน์จากสถานการณ์ที่วุ่นวายเพื่อเป็นผลดีต่อแนวทาง การปฏิวัติในชนบท ผู้นำขบวนการนิสิตนักศึกษาบางส่วนซึ่งฝากความหวังไว้กับพรรคคอมมิวนิสต์ ก็พยายามเคลื่อนไหวเพื่อให้สถานการณ์เป็นประโยชน์กับการสู้รบในป่า ดังที่อดีตผู้นำนิสิต นักศึกษาท่านหนึ่งกล่าวไว้ว่า " . . . อาจจะไม่ได้มีการตกลงกัน แต่เราพยายามจะบีบให้

สถานการณ์ในเมืองปั่นป่วนเท่าไรจะยิ่งเป็นผลดีต่อในป่า . . . เราก็เลยกลายเป็นกองหน้า
ของ พทท. ไปเผชิญหน้ากับอำนาจรัฐซึ่งแข็งแกร่งกว่าเรามหาศาล . . . แล้วเราก็รู้สึกกันว่า
6 ตุลาคม 19 นั้นเป็นวาระสุดท้าย เราก็ไปสู้กันต่อในป่า ติดย่างนี้กันมาก . . ."
(เทียนชัย 2524 : 58)

การที่นิสิตนักศึกษาฝากความหวังไว้กับการสู้รบในเขตป่าเขา ทำให้พวกเขาต้อง
ปัญหาการต่อสู้ในเมืองผดพิลาศ และในที่สุดก็โคดเคี้ยวและขาดแนวร่วมใน เมืองไปจำนวนมาก
เพราะคนส่วนใหญ่ยังไม่ยอมรับการนำของพรรคคอมมิวนิสต์ และเห็นความปั่นป่วนวุ่นวายที่เกิด
ขึ้นอยู่ตลอดเวลา

และเพราะอิทธิพลของแนวคิดบางลัทธิ^๑ ที่ผ่านผู้นำนิสิตนักศึกษาบางคน ซึ่งค่อนข้าง
จะมีอิทธิพลต่อขบวนการ ทำให้การรอมองปัญหาแค้น และทำให้ความคิดของคนอื่นที่
แตกต่างออกไปไม่สามารถเสนอ เข้าสู่กลุ่มนำและไม่สามารถจะนำไปปฏิบัติอย่างแท้จริง ทำให้
ทางเลือกของขบวนการนักศึกษายังถูกบีบให้ตีตันยิ่งขึ้น จนกระทั่งอดีตนายกองค้ำการนักศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กล่าวว่า

. . . สำหรับข้าพเจ้าพอจะมองเห็นแล้วว่า อนาคตของศูนย์นิสิตฯ ของนักศึกษา ของ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และของประเทศไทย จะเป็นอย่างไรต่อไป เมื่อเสนอความเห็น
ใหม่ ๆ เข้าไปในแกนนำนักศึกษาแล้วถูกปฏิเสธทุกครั้ง จึงทำให้กำลังใจในการทำงานของ
ข้าพเจ้าลดลงอย่างมาก และถึงกับไม่อยากทำงานต่อไปอีกเลย . . . มีความรู้สึก
แกนนำนักศึกษา เป็นกลุ่มเผด็จการความคิดเป็นพวกหัวชนฝา . . . (พิเชียร 2527 : 513)

นอกจากนี้แล้ว การถูกรอบงำทางแนวความคิดนี้ทำให้การแสดงออกของนิสิต
นักศึกษาในบางครั้งถูกโจมตีว่าไม่รักชาติ เอียงซ้าย เช่น กรณีเหตุการณ์ตั้งเครือข่ายไทย-ลาว
กรณี นปช. "เพราะคนส่วนใหญ่เห็นว่าศูนย์ฯ ฝักใฝ่ลาวมากกว่าไทย" (2527 : 499) หรือ
การที่นิสิตนักศึกษาลงไปจัดตั้งในหมู่กรรมกร ชาวนา ก็ยิ่งทำให้เห็นแจ้งชัดว่า นิสิตนักศึกษา
เป็นคอมมิวนิสต์และไม่รักชาติ เพราะคนไทยขณะนั้นส่วนใหญ่ยังเห็นว่า คอมมิวนิสต์คือผู้ก่อ
การร้าย เป็นคนต่างชาติ และพวกก่อความวุ่นวาย

ดังนั้นเมื่อเกิดกรณีการปราบปราม ประชาชนส่วนใหญ่แม้จะไม่เห็นด้วยกับวิธีการ
รุนแรง แต่ก็ไม่ใช่พลังที่จะช่วยเหลือปกป้อง เช่น เหตุการณ์ 14 ตุลาคม ดังในอดีตอีกแล้ว

ประกาศที่สาม ความไม่สอดคล้องกับสภาพของนิสิตนักศึกษา

โดยที่นิสิตนักศึกษานั้นถูกกำหนดโดยการรับรู้ของผู้คนในสังคมว่า มีหน้าที่ในการศึกษาเล่าเรียน และแสวงหาโดยชอบเขตที่เหมาะสม แต่ปรากฏว่านิสิตนักศึกษาได้เข้าไปมีบทบาททางสังคมและการเมือง ในฐานะกลุ่มพลังที่ต่อสู้ในเชิงของผลประโยชน์ เข้าไปเคลื่อนไหวในนามของกรรมกร ช่างนาเสียเอง แม้ว่าการกระทำดังกล่าวก็ด้วยเจตนาที่ดี และเพื่อพิทักษ์ให้ผลประโยชน์ที่เหมาะสมตกแก่ช่างนาและกรรมกร หรือแม้ว่าสถานการณ์ขณะนั้นจะมีส่วนผลักดันให้นิสิตนักศึกษาต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับงานที่ไม่สามารถจะแยกตัวออกมาได้ ดังที่กล่าวไว้ว่า "มันเป็นประวัติศาสตร์ตอนนั้น ซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ ภาวะที่ต้องทำอย่างต่อเนืองมันเกิดขึ้นหลัง 16 ตุลา 16 . . ." (เทียนชัย 2524 : 58) ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากนิสิตนักศึกษามีความมุ่งมั่นบางอย่างนอกเหนือจากการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ดังที่เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เคยกล่าวว่า ". . . มันเป็นเหมือนก้าวแรกเท่านั้น ยังมีก้าวต่อไปอีก" (อ้างถึงในสมชาย สุวรรณศรี 2524 . 47) และความมุ่งมั่นจะมีขอบเขตเพียงแต่ ". . . เราจะขยายบทบาทของประชาธิปไตยให้มาก หมายถึงให้มีประชาธิปไตย ให้มีรัฐธรรมนูญ ให้มีเลือกตั้ง เพื่อให้เกิดขบวนการในส่วนต่าง ๆ นิสิตนักศึกษามีความสะดวกในการเคลื่อนไหวประชาธิปไตย" (เทียนชัย 2524 : 50) หรือจะมีความต้องการที่แตกต่างไปจากนั้นก็ตาม แต่การผลักดันให้นิสิตนักศึกษาเข้าไปมีบทบาทในการเคลื่อนไหวอย่างเอาจริงเอาจังนั้น ชัดกับสถานะของการเป็นนิสิตนักศึกษาเป็นอย่างยิ่ง จึงไม่มีใครต้องการเห็นนิสิตนักศึกษากระทำการล้ำหน้ามวลชนเช่นนี้ และโดยธรรมชาติขบวนการนิสิตนักศึกษานั้น มีการสับเปลี่ยนตลอดเวลา ความต่อเนื่องไม่มี ดังนั้นการถ่ายทอดประสบการณ์จึงมีความสำคัญ แต่การที่นิสิตนักศึกษาเวียนว้ายอยู่กับปัญหาของช่างนา กรรมกร ปัญหาเศรษฐกิจ และความเคียดแค้นของทุกกลุ่มคนในสังคม ทำให้นิสิตนักศึกษาไม่สามารถพัฒนาตนเองและถ่ายทอดความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การไม่คำนึงถึงสภาพของการเป็นนิสิตนักศึกษา ทำให้ประชาชนเริ่มตำหนิและเบียดเบียนในสิ่งที่เคยบริสุทธิ์และมีคุณค่า และการที่ไม่คำนึงถึงขีดจำกัดที่มีหลายจุด ทำให้นิสิตนักศึกษาต้องเผชิญปัญหาารอบด้านในยุคนั้น

บทสรุป

เหตุการณ์การเคลื่อนไหวของกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญซึ่งมีธีรยุทธ บุญมี เป็นผู้ประสานงานได้เปิดแถลงข่าวแก่สื่อมวลชนและแจกใบปลิวเรียกร้องรัฐธรรมนูญ จนกระทั่งถูกจับกุมจำนวน 11 คน และจับเพิ่มเติมอีก 2 คน นับเป็นจุดเริ่มต้นของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และนำไปสู่บทบาททางสังคมและการเมืองอย่างกว้างขวางของนิสิตนักศึกษาตลอดปี พ.ศ. 2516-2519

องค์กรนำของนิสิตนักศึกษา มีด้วยกัน 3 ลักษณะ คือ คณะกรรมการนิสิตนักศึกษา หรือสโมสรนักศึกษา เป็นองค์กรนำในระดับสถาบัน ในยุคแรกยังไม่มีบทบาทมากนักเพราะ คณะกรรมการมาจากการแต่งตั้ง หรือเลือกตั้งโดยทางอ้อม นายกองกิจการนิสิตนักศึกษาหรือ สโมสรนักศึกษาเป็นกระรอกในศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาโดยตำแหน่ง ทำให้แนวความคิดต่าง ๆ จึงแตกต่างกันออกไป จนกระทั่งปี พ.ศ. 2516 มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นรูปองค์กรนักศึกษา คณะกรรมการสมัครในรูปของพรรคหรือกลุ่ม มาจากการลงคะแนนเสียงของนิสิตนักศึกษาใน มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นสถาบันแรกทีประกาศให้มีการเลือกตั้งองค์กร นิสิตนักศึกษา และพรรคหลังธรรมก็เป็นพรรคนักศึกษาพรรคแรกในประเทศไทย องค์กรนิสิต นิสิตศึกษาในยุคหลังมีความเป็นเอกภาพมากขึ้นและมีบทบาทร่วมกับองค์กรนำอื่น ๆ

ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา เริ่มมีบทบาทเป็นที่ยอมรับเมื่อธีรยุทธ บุญมีเป็นเลขาธิการ เมื่อปีพ.ศ. 2515 โดยริเริ่มจัดกิจกรรมรณรงค์ให้ช่วยกันประหยัด ด้วยการใช้นิต้าไทย"ฟ้าดิบ" และจัดสัปดาห์ต่อต้านสินค้านำเข้า นอกจากนี้ได้ร่วมกับนิสิตนักศึกษาและกลุ่มอิสระเคลื่อนไหว คัดค้านประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 ประท้วงการลอบฆาตกรรมนักศึกษารามคำแหง 9 คน ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา เริ่มมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในฐานะศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาทั่วประเทศ จนกระทั่ง ต่อมาได้ขัดแย้งกับกลุ่มอิสระในด้านแนวคิด วิธีการมองปัญหา และการดำเนินงาน จนกระทั่ง แย่งชิงการนำในการชุมนุมประท้วงต่าง ๆ แต่เวลาต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งหัวขบวนการ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ก็ร่วมเคลื่อนไหวกับกลุ่มอื่น ๆ อย่างเป็นเอกภาพ

กลุ่มอิสระ กลุ่มอิสระในยุคนี้เป็นกิจกรรมการเคลื่อนไหวมากกว่าบทบาททางปัญญา เช่นอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อแนวความคิดสังคมนิยมเริ่มแพร่เข้ามาในกลุ่ม มีกิจกรรม เคลื่อนไหวคัดค้านการประทวงนางสาวไทย และต่อมาเป็นผู้จุดกระแสประท้วงครั้งสำคัญ ๆ

ตั้งแต่การคัดค้านประกาศคณะปฏิวัติ 299 และเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และต่อมา ได้พาสมาชิกออกไปใช้ชีวิตร่วมกับชาวนาในชนบทระยะสั้น ๆ แต่ระยะหลังกลับมาเป็นในเรื่องของกรรมกรมากขึ้น โดยเข้าไปร่วมเคลื่อนไหว จัดตั้งกรรมกร และสอนหนังสือ ตลอดจนเลขหรือบัญชีพื้นฐานทั่วไป

กลุ่มอิสระเกิดขึ้นแข่งกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ครั้งแรก เมื่อปีพ.ศ. 2515 เพราะศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาไม่ยอมเข้าร่วมในการเคลื่อนไหวคัดค้านคำสั่งห้ามบุคคลภายนอกเข้ามาอภิปรายภายในมหาวิทยาลัย ทำให้นิสิตนักศึกษาเข้าร่วมจำนวนน้อย ไม่มีพลังผลักดันแท้จริง กลุ่มอิสระจึงได้ประกาศตั้ง "สหพันธ์นิสิตนักศึกษาอิสระแห่งประเทศไทย" แต่ก็ไม่ใช่ยอมรับมากนัก ช่วงหลังกลุ่มอิสระได้รวมตัวในรูปของพรรคหลังธรรมเข้าชิงตำแหน่งในคณะกรรมการองค์การนักศึกษา สมาชิกกลุ่มอิสระก็ยังคงเคลื่อนไหวร่วมกับองค์กรทั้งสอง จนกระทั่งเกิดความขัดแย้งกันในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กลุ่มอิสระแยกตัวเป็น "สหพันธ์นิสิตนักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย" มีเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นผู้ประสานงาน ความแตกแยกดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาเมื่อเข้าร่วมเคลื่อนไหวในกรณีเดียวกัน

แต่ในปีพ.ศ. 2518-2519 ขบวนการนิสิตนักศึกษาเริ่มมีเอกภาพมากขึ้น แต่เป็นเอกภาพทางด้านความคิดและการเคลื่อนไหว เพราะถูกพรรคคอมมิวนิสต์เข้าแทรกแซงและมีอิทธิพลต่อกลุ่มนำบางคนในขบวนการนิสิตนักศึกษา ผู้นำเหล่านี้เป็นคนที่รับการยอมรับอย่างมากในกลุ่มนิสิตนักศึกษา ดังนั้นพรรคคอมมิวนิสต์ฯ แทบจะยึดครองขบวนการเอาไว้ได้เกือบทั้งสิ้น ความเป็นเอกภาพดังกล่าวนี้ นอกจากเกิดขึ้นจากการแทรกแซงของพรรคคอมมิวนิสต์ฯ แล้ว ยังเกิดจากสถานการณ์ของความรุนแรงที่เกิดจากกลุ่มอิทธิพลต่าง ๆ และความตื่นตัวทางด้านวรรณกรรมและงานวิชาการจำนวนมากที่พิมพ์เผยแพร่เรื่องราวของคนยากจน ประเทศโลกที่สาม และแนวความคิดสังคมนิยมต่าง ๆ นอกจากนี้แล้วสถานการณ์ทางสากลที่ประเทศสังคมนิยมประสบชัยชนะทั้งในเวทีการเมืองและสงคราม เช่น ประเทศเวียดนาม จีน ทำให้นิสิตนักศึกษายังเกิดความกระหายสนใจใคร่ศึกษาถึงเรื่องราวทางด้านนี้ ซึ่งเคยเป็นเรื่องลึกลับมาก่อน

ทางด้าน การเคลื่อนไหวนั้น การประสพชัยชนะในการขับไล่วิทยาลัยเผด็จการได้สำเร็จในปีพ.ศ. 2516 ทำให้ขบวนการนิสิตนักศึกษาเป็นความหวังและความชื่นชมของ

ประชาชนชาวไทย และนิสิตนักศึกษา ก็พยายามจะรักษามหาชนของตนเองที่มีต่อสังคมเอาไว้ โดยการรณรงค์ให้นิสิตนักศึกษาเดินทางสู่ชนบทและโรงงานต่าง ๆ ช่วยเหลือโดยการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับระบอบ ประชาธิปไตย แต่สิ่งที่นิสิตนักศึกษาได้พบเห็นจากสภาพที่เป็นจริงในชนบท ก็คือ การที่ราษฎรถูกทำร้าย ช่มชู้ จากการใช้อิทธิพลอย่างไม่เป็นธรรมของข้าราชการฝ่ายปกครอง โดยอ้างว่าเพื่อการปราบปรามคอมมิวนิสต์ เช่น กรณีที่ประชาชนถูกฆ่าและเผาบ้านเรือนที่นาทราย จังหวัดหนองคาย และถูกฆ่าอย่างทารุณที่เรียกว่า "ถีบลงเขา เผาแดงถึงแดง" ที่จังหวัดหัตถุม ได้พบเห็นสภาพโกลีจะล้มละลายของชาวนาในหลายจังหวัดและแทบทุกภาคในประเทศได้พบเห็นการทุจริต เอาเปรียบของบริษัทต่าง ๆ เช่น บริษัทเหมืองแร่ ที่จังหวัดหัตถุม ในสังคมเมืองพวกเขาก็พบเห็นการเอาเปรียบเอาเปรียบของนายทุนที่มีต่อกรรมกรในเรื่องอัตราค่าจ้างและสวัสดิการต่าง ๆ ได้รับความรู้ ถึงการล่องล้อลอบโดยของมหาอำนาจที่มีต่อประเทศด้อยพัฒนา ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้สะสมทับถมกันมานาน อันเป็นความผิดพลาดจากการเร่งรัดพัฒนาประเทศของรัฐบาลชุดที่ผ่าน ๆ มานั่นเอง แต่เพราะความเกรงกลัวต่ออำนาจของบ้านเมือง ปัญหาจึงเก็บเงียบเป็นเวลานาน และเมื่อประชาชนมีสิทธิเสรีภาพขึ้นบ้าง นิสิตนักศึกษาจึงทำหน้าที่นำข่าวมาบอกกับรัฐบาล และเรียกร้องขอความเป็นธรรมให้กับกลุ่มคนเหล่านั้น และสนับสนุนให้รัฐยื่นหยักอุบายนโยบายที่เป็นอิสระ และธำรงไว้ซึ่งเอกราชและอธิปไตยของชาติอย่างแท้จริง และเพราะมีปัญหาเกิดขึ้นมากมายการเคลื่อนไหวจึงมีปรากฏแทบทุกวันในทุกกลุ่มอาชีพ

แม้ว่านิสิตนักศึกษาจะไม่ได้มุ่งโจมตีรัฐบาล แต่เนื่องจากประเด็นการเคลื่อนไหวต่าง ๆ เกี่ยวพันกับหน่วยงานของรัฐ ดังนั้นจึงดูเหมือนว่านิสิตนักศึกษาท้าทายและบีบบังคับรัฐบาล และขณะเดียวกันการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาที่ทำให้เกิดกลุ่มที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป กระแสการต่อต้านและการคัดค้านเริ่มก่อตัว เริ่มจากการชุมนุม โจมตี แจกแถลงการณ์กล่าวหา นิสิตนักศึกษา ไปกระทั่งถึงการชว้างระเบิดในที่ชุมนุม การบุกเผาอาคาร การลอบสังหารผู้นำ ทั้งในส่วนของกรรมกร ชาวนา นิสิตนักศึกษาและนักการเมือง ความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นทุกวัน นอกจากนี้ยังมีการโจมตีผ่านทางสถานีวิทยุกระจายเสียงหลายสถานี ตลอดจนถึงสื่อมวลชนมวลชนหลายประเภทหนังสือพิมพ์หลายฉบับ เริ่มโจมตีและกล่าวหาว่านิสิตนักศึกษาเป็นนักปลุกระดม เป็นพวกก่อความวุ่นวาย และเป็นคอมมิวนิสต์

ความรุนแรงที่เพิ่มมากขึ้นทุกขณะนั้น ถึงแม้ส่วนหนึ่งจะเกิดจากการกระทำของกลุ่มอิทธิพลที่สูญเสียอำนาจและประโยชน์ ได้ใช้ความพร้อมและอำนาจในการตั้งกลุ่มก่อวินาศกรรม และ ชักชวน อย่างเป็นขบวนการ แต่อีกส่วนหนึ่งนั้นก็เกิดจากความผิดพลาดของนิสิตนักศึกษา ที่เคลื่อนไหวโดยไม่พิจารณายุทธศาสตร์ ยุทธวิธีที่เหมาะสม และรับอิทธิพลทางความคิดสังคมนิยมบางลัทธิ จนกระทั่งสูญเสียความเป็นตัวของตนเอง นอกจากนี้ยังเคลื่อนไหวโดยไม่คำนึงถึงความจำกัดและสภาพของการเป็นนักศึกษา ทำให้ประชาชนทั่วไป เริ่มเกิดความเบื่อหน่าย และหวาดเกรงบ้านเมืองจะวุ่นวาย เพราะคิดว่านิสิตนักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์และไม่รักชาติ จนกระทั่งไม่ยอมรับบทบาทของนิสิตนักศึกษาอีกต่อไป ทั้งในเขตเมือง และชนบท นิสิตนักศึกษา จึงไม่สามารถเคลื่อนไหวได้โดยเปิดเผย

ในที่สุดเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2519 คณะปฏิรูปการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และได้ส่งกำลังทหาร ตำรวจ กระหิงแสง ลูกเสือ-ชาวบ้านและสมาชิกขบวนการนวมพล เข้าไปปราบปรามจับกุม เช่นฆ่า และทำทารุณกรรมต่างๆ กับนิสิตนักศึกษาประชาชนที่ชุมนุมกันบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และนายธานินทร์ กรัยวิเชียร นายกรัฐมนตรีคนต่อมา ซึ่งประกาศจะใช้เวลาร่างรัฐธรรมนูญ 12 ปี และได้สั่งยุบเลิกองค์การนิสิตนักศึกษา ตลอดจนชุมนุม ชมรม กิจกรรมทุกประเภทในมหาวิทยาลัยเป็นเวลานาน ระยะเวลาเริ่มเปิดโอกาสให้ทำกิจกรรมวิชาการ กีฬา บันเทิงและวัฒนธรรม โดยขออนุญาตเป็นครั้งคราว ปีพ.ศ. 2521 จึงได้ประกาศให้มีการเลือกตั้งองค์การนิสิตนักศึกษา โดยทางอ้อม กิจกรรมนิสิตนักศึกษายุติไปกว่า 2 ปี และเริ่มขึ้นใหม่อีกครั้ง

ศูนย์วิทยุวิทยุพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย